Poštarina plaćena u gotovu. Cijena 12 dinara.

KNJIŽEVNIK

HRVATSKI KNJIŽEVNI MJESEČNIK

STUDENI

11

GOD. VI.

SADRŽAJ:

ANTID OTO: Priča o nepobjedivosti Japana
IVO FRELIĆ: Jedna poezija na umoru
Prof. LOURIA: Problem sterilizacije
JEVGENIJ ZAMJATIN: Budućnost teatra
STANKO DVORŽAK: Prva zarada
UPTON SINCLAIR: Nadčovjek
LOUIS ADAMIĆ: Šta je liberalizam?
SREĆKO DIANA: Ljudi Donjeg Drača
A. L. VIŠNJEVSKIJ: Na dnu
HERMYNIA ZUR MÜHLEN: Nedužna tema
Dr. med. IVAN PRPIĆ: Prilog k pitanju o razgraničenju psihologije i sociologije
R. CELER: Knjiga o savremenom nazoru o svijetu
MASLOV: Jedan francuski roman
J. M.: Željezna peta
C.: Najamna kućerina
LUC.: Kulturtregeri
IVAN KOVAČIĆ: Virineja
D.: Predavanje Dr. Gavelle o problemima režije
OVOGODIŠNJI PROGRAM DRAMSKOG STUDIJA
Kulturne vijesti
Nove knjige

ZAGREB 1933 UREDNIŠTVO I UPRAVA »KNJIŽEVNIKA« ZAGREB, PRERADOVIĆEVA ULICA 8/IV, TELEFON BR. 46-06

17210

Izašla je na našem jeziku

Opća historija socijalizma i socijalnih borba

monumentalno socijalno-historijsko djelo poznatog njemačkog naučenjaka Maxa Beera u prevodu Dr. Božidara Adžije i Milana Durmana

Pisana strogo naučnom, historijsko-materijalističkom metodom, na osnovu bogatih historijskih izvora i podataka, Beerova je »Historija socijalizma« kulturna i socijalna historija čovječanstva, prikana u sasma drugom osvjetljenju, nego što je to učinjeno u djelima oficijelnih historičara.

Djelo je pisano jasno, pregledno i razumljivo tako da ga s razumijevanjem i interesom mogu čitati kako brazovani intelektralci, tako i svi oni, koji do sada nisu imali prilike da se bave proučavanjem historije čovječanstva. Ovo djelo naročito dobro dolazi profesorima, studentima, političarima i javnim socijalnim radnicima.

U doba današnje teške socijalne krize ovo je djelo od osobite aktuelne važnosti, jer nam ono objašnjava kako su u historiji i sa kakovim posljedicama rješavane slične krize.

ŠTO PIŠE ŠTAMPA O OVOJ KNJIZI?

»Novosti« (Zagreb) od 20. augusta 1933. pišu:

»Poslije raznih više manje improviziranih članaka, brošura i brošurica iz historije socijalizma, koje su imale pretežno agitatorski karakter, već je skrajnje vrijeme bilo da se našoj publici koja želi da se temeljito upozna sa tim predmetom pruži jedno djelo rađeno na naučnoj osnovi, bez agitatorskih momenata, a da služi kao priručnik i pregled socijalizma kroz historiju čovječanstva. Toj potrebi udovoljava ovo veliko Beerovo djelo koje je baš izašlo iz štampe... Obzirom na opširno gradivo koje je sadržano u ovom kompendiju, knjiga može da posluži priručnikom kad ustreba posmotriti izvjesna historijska fakta sa tog određenog gledišta. Prevod poznatih socijalističkih publicista Dra. Božidara Adžije i Milana Durmana solidan i jasan«.

»Obzor« (Zagreb) od 18. augusta 1933. donosi:

»Beerova je knjiga pisana bez onog propagandističkog tona kojeg često susrećemo u djelima socijalističkih pisaca. Podatke i prikaze iznesene u ovoj knjizi moći će intelektualci upotrebiti to korisnije što ih budu s više kriticizma čitali i priznali, znajući da je autor uvjeren i gorljiv pristaša socijalizma. U pogledu papira, tiska i uveza Beerova knjiga spada u red najbolje opremljenih knjiga. Prevod dra. Adžije i M. Durmana precizan i čitak«.

»Jutarnji List« (Zagreb) od 27. augusta 1933. donosi iz pera svog urednika g. Josipa Horvata velik članak pod naslovom »Jedna knjiga o socijalizmu«. U članku među ostalim stoji:

»Poznato djelo Maxa Beera »Opća historija socijalizma i socijalnih borbi«, koje uživa internacionalni renome, objelodanjena je pred kratko vrijeme u dobrom autorizovanom prevodu dr. Božidara Adžije i Milana Durmana. Moguće je upravo dobro da naša javnost sad tek upozna razvitak socijalizma i socijalnih borbi. Danas će se o tom djelu kod nas moći raspravljati bez strasti i uzbudljivosti dnevne borbenosti, koja može pomutiti objektivno prosuđivanje. To je potrebno kod ocjene ideja socijalizma moguće više nego igdje drugdje. Beerova knjiga pisana je naravski s pravovjerno-socijalističkoga gledišta, vatrena je apologija socijalističkih nastojanja i naziranja; no u njoj je prikupljeno toliko obilje historijskoga materijala, koji govori sam za sebe, da je autorov lični komentar za čitatelja manje važan. Čitatelj će sam moći stvarati zaključke. I zato će to djelo dobro doći svakom našem inteligentu — konačno bez dobrog poznavanja razvitka socijalizma danas je upravo nemoguće shvatiti velike aktuelne pojave međunarodnoga života.

Prevod Beerove knjige svakako je događaj za našu kulturnu javnost — njime je ispunjena jedna velika praznina, koju su jednako osjećali protivnici kao i sljedbenici socijalizma«.

Cijena je knjizi u finom platnenom uvezu 180 Dinara, a broširano 160 Din.

Knjiga se šalje uz unapred poslan novac ili sa pouzećem. — Kod pouzeća se zaračunava poštarina od Din 10.—.

Sve narudžbe obavlja uprava časopisa »Književnik«, Zagreb, Preradovićeva ulica br. 8. IV. kat. Telefon 46-03. — Broj čekovnog računa 36.419.

KNJIŽEVNIK

HRVATSKI KNJIŽEVNI MJESEČNIK

GOD. VI. ZAGREB, STUDENI 1933. BROJ 11.

ANTID OTO:

PRIČA O NEPOBJEDIVOSTI JAPANA

Vladajuće klase Japana zahvaćene su bez sumnje vrtoglavicom. Iz nečuvenih unutarnjih poteškoća traže one izlaz u politici vanjskih okupacija, prijetnja i nasilja. I sve im uspijeva. Krše se međunarodni ugovori na veliko. Pod maskom da stvaraju nezavisnu državu, anektiraju ogromnu zemlju. Kod Lige Naroda množe se protokoli koji nikom ne koriste. Amerika oprezno ćuti. Sovjetska Unija čini razne koncesije. Čini se, da bi se iz toga moglo zaista zaključiti da je Japan nepobjediv i da su njegovi vlastodršci pozvani da svladaju ne samo azijsko kopno nego i čitav svijet. Je li to doista tako?

Pred manje od četiri decenija pobjedilo je malo otočno carstvo kineskog gorostasa na vodi i kopnu. Prestrašio se tada čitav svijet. Četrnaest dana nakon što je potpisan simonosekski mir, napisao je znameniti njemački geograf Richthofen, da je Japan izvojštio svoju »jednakopravnost« i da je stupio u redove velevlasti. Nakon što je prošlo deset godina, došlo je do još većeg čuda: Japan je hametice porazio carsku Rusiju. Ovakav izlaz rata predviđalo je samo malo njih, a njima su pripadali i tadanji ruski revolucionarci; no tko se je još tada na njih osvrtao? Čim je više čitavo civilizirano čovječanstvo iznenadila pobjeda Japana nad dva susjeda, čije pučanstvo zajedno uzeto prelazi deseterostruko pučanstvo Japana, u toliko je više rastao prestiž otočnog carstva.

Učešće Japana u svjetskom ratu bilo je ograničeno na policajne akcije većeg stila na dalekom Istoku, i djelomično u Sredozemnom moru. No i sama okolnost da je Japan sudjelovao na strani pobjednika i na time povezanom velikom plijenu, morala je još više podići nacionalno samopouzdanje vladajućih klasa Japana. »Dvadeset jedan zahtjev« postavljen Kini na početku rata — punih petnaest godina nakon što se Japan sam oslobodio od ponižujućih ugovora — otkrili su konačno oštre i stisnute zube japanskog imperijalizma.

Memorandum generala Tanake (1927.) donio je potpuni program, u kojem već nacionalne ambicije prelaze u luđačku megalomaniju. To je potresni dokumenat. Oficijelni pokušaji demantiranja ne umanjuju uvjerljivost tog programa: takav tekst se ne može pa-

tvoriti. Svakako je japanska politika zadnje dvije godine bila nepobitan dokaz za istinitost tog dokumenta.

Osvojenje Mandžurije bilo je provedeno pomoću zračnih snaga i bomba zapravo sa dosta malom vojskom; u nekoliko navrata sakupili su Japanci u Mandžuriji jedva četiri do pet divizija, dakle malo manje od pedeset hiljada ljudi. Ratne operacije ličile su više ratnoj igri nego pravom ratu. No baš zato pripada tokijskom generalštabu u toliko veća »čast«!

Usprkos tome je vojnička nepobjedivost Japana tek pobožna priča, koja doduše sada donosi realne plodove, no koja će se konačno ipak razbiti o stvarnost. Japan nije dosad još nikad imao prilike da omjeri svoje snage sa naprednim narodima. Uspjesi Japana, pa makar su sami po sebi dosta sjajni, bili su tek posljedica premoći zaostalosti nad još većom zaostalosti. Princip relativiteta svemoćan je i u ratnoj vještini. Carska Rusija koracala je nekad također od uspjeha do uspjeha: iz male moskovske kneževine postala je najveća država koja se protezala preko dva kontinenta od Atlanskog do Tihog oceana. U svim knjigama čitalo se da su carske trupe nepobjedive. Ali u zbilji postigla je stara Rusija, koja se upirala na poluslobodne seljake, samostalne pobjede samo nad barbarskim plemenima srednje Azije i Kavkaza i nad iznutra trulim državama kao što su bile šljahtovska Poljska i sultanova Turska. Općenito je carska vojska predstavljala od vremena francuske revolucije spužvastu i nemoćnu snagu. Doduše između 1907. i 1914. godine bila je vojska i flota pod aktivnim učešćem patriotskih državnih duma ozbiljno reformirana i pojačana. Međutim svjetski rat donesao je zajedno sa probom gorko razočaranje: ruska armija mogla je samo u toliko pokazati taktične uspjehe, u koliko su joj pri tom pomogle bježeće snage Austro-ugarske, ali, općenito uzevši, pokazala je ruska armija ponovno svoju potpunu nesposobnost.

Koeficijenti uspoređivanja vojničkih snaga ne proizlaze u svakom pojedinom slučaju od nekih nepromjenljivih »rasnih« osebina, nego proizlaze iz kombinacije živućih socijalnih i historijskih elemenata: bogatstva prirodnih pomoćnih izvora, stanja gospodarskog razvtka, međusobnog odnosa klasa, nutarnjih osebina same vojske, njenog vojničkog materijala, njenog oficirskog kora, njenog naoružanja i njenog zapovjedništva. Ako se pod prizmom ovakog gledanja osmatra stvar brojčano, naravno samo da se slikovito prikaže misao bez zahtjeva na potpunu točnost — to se može reći: ruska vojska od 1914. odnosi se u svojoj vojničkoj vrijednosti prema ruskoj vojsci od 1904/05. najmanje kao 3 : 1, ali to nije bila zapreka, da se prema njemačkoj vojsci odnosi kao 1 : 3. Iako je japanska vojska u početku stoljeća nadmašila dva do tri puta carsku vojsku, to ipak ne priječi, da japanska vojska danas još uvijek zaostaje za vojnim snagama naprednijih država.

Svakako je Japan, nakon rata sa Rusijom, mnogo gospodarski i kulturno napredovao, da bi svoje naoružanje držao na niveau-u svjetske tehnike. No sam po sebi je ovaj kriterij varljiv. Faktična oružana snaga jedne armije ne određuje se samo oružjem, koje figurira na paradama, a ne određuje se niti oružjem koje leži u arse-

nalima, nego se određuje pomoću produktivnih snaga koje leže u nacionalnoj industriji. Iako se u godinama rata japanska industrija vanredno podigla, to je za vrijeme poslijeratne krize znatno zaostala. Japanski militarizam pokušava da, živeći od iluzija periode ratnog napretka, ignorira rastrojstvo gospodarstva i guta polovicu budgeta. Odnos između militarizma i narodnog gospodarstva Japana s jedne, a njegove industrije i industrije njegovih eventualnih neprijatelja s druge strane, daju ako ne odlučne, to ipak vanredno važne brojke obzirom na šanse protivničkih strana u dolazećem ratu. A ove brojke su za Japan veoma nepovoljne.

Prema Tanakinom izvještaju, kao i prema logici stvari, za carstvo Mikada stoje na dnevnom redu dva rata: protiv Sovjetske Unije i protiv Sjedinjenih američkih država. Pozornica jednog je najveći od kontinenata, a drugoga najveći od oceana. Oba rata pretpostavljaju operacije grandioznih razmjera i sljedstveno dugog roka. Ali u koliko rat duže traje, u toliko dobiva prevagu oboružani narod nad stajaćom vojskom, industrija kao cjelina nad arsenalima i ratnim tvornicama, činjenično stanje gospodarstva i kulture nad strateškim kombinacijama.

Narodni prihod Japana iznosi, računajući po glavi pučanstva, u svemu 175 yena. To je višestruko manje od evropskog, a da i ne govorimo o američkom prihodu.

Japanska industrija je pretežno laka, t. j. zaostala industrija: tekstilni radnici sačinjavaju 51% od ukupnog broja svih radnika, dok rudarska industrija i industrija strojeva čine zajedno samo 19%. Sjedinjene američke države upotrebljavaju 260 kilograma čelika po osobi. Zapadno evropske zemlje upotrebljavaju 111 kilograma, a Japan manje od 35 kilograma. Međutim, današnji rat je rat metala. Može Mandžurija da japanskoj industriji otvara velike perspektive, ali za velike perspektive su potrebni veliki kapitali i dugi rokovi. Mi, međutim, polazimo od onoga što je danas i što se za vrijeme narednih godina ne može radikalno izmjeniti.

Ali pak ne bore se samo strojevi nego i ljudi. Svi znakovi govore da stvar sa ljudskim materijalom nije mnogo bolja nego sa faktorima stvari.

Izgrađena posve po starom pruskom uzoru, japanska vojska je zadržala u zaoštrenom obliku sve one unutarnje slabosti stare hohenzollernske vojske, a da ni približno ne posjeduje njezine prednosti. Već je Bismarck rekao da se doista pruski vojnički reglement može kopirati, ali da se ne može oponašati pruskog lajtnanta. Još teže je oponašati pruskog vojnika.

Vanredno niski niveau narodnih masa ne štedi ni militarizam. Japan je zemlja sušice i svih vrsta tjelesnih mana. Smrtnost je tamo veća nego u svim ostalim naprednim zemljama i raste iz godine u godinu. Današnji rat zahtjeva od masa ne samo pripravnost na smrt, nego prije svega ličnu izdržljivost, športsku vještinu i čvrstoću živaca. Svojstva, koja su donijela Japancima pobjede nad Kinezima i Rusima, bile su vrline starog Japana: nova centralizirana organizacija preobrazila je feudalnu poslušnost u militarističku disciplinu. Japanska vojska nema i ne može nikad steći svojstva, kao što su

lična inicijativa, prisutnost duha, sposobnost stvarati odluke na vlastitu odgovornost. Ne samo potlačeno i prosjački ubogo selo, nego i japanska industrija, koja je u prvom redu tekstilna industrija, sa svojim prevladavanjem ženskog i dječjeg rada, nije u stanju da dade valjane vojnike, koji bi stajali na visini savremene tehnike. Jedan veliki rat to će nesumnjivo pokazati.

Cilj ove kratke analize najmanje je da pobudi bilo kakve misli o lakoći rata s Japanom, ili o nerazumnosti sporazumijevanja s njim. Mi u osnovi držimo ispravnom politiku sovjetske vlade prema Japanu, makar ona na momente izgleda i suviše popustljiva. Ali pitanje o ratu i miru, prema pravoj suštini stvari, ovisi od obje strane a ne samo od jedne. Politika mira i rata moraju da proizlaze od realnog računanja snaga. Međutim hipnoza o tobožnjoj nepobjedivosti Japana može da bude vanredno opasan faktor u internacionalnim odnosima. Tako je početkom 20. stoljeća naduvano samopouzdanje petrogradske kamarile dovelo do rata. Raspoloženje japanskih vladajućih krugova sliči mnogo raspoloženju carske birokracije u predvečerju rusko-japanskog rata.

*

Doba reformacije Japana, koje je započelo godine 1868. — ubrzo nakon doba reformacije u Rusiji i građanskog rata u Sjedinjenim američkim državama — bilo je refleks samoodržanja vladajućih klasa i ne predstavlja nikakvu »građansku revoluciju«, kako kažu nekoji historičari, nego jedan birokratski pokušaj otkupa od građanske revolucije. Dapače i zaostala Rusija, koja je historijski kurs zapada apsolvirala sa velikim skraćivanjima, trebala je tri stoljeća, da bi od likvidacije feudalne raskomadanosti pod Ivanom Groznim, preko zapadnjaštva Petra Velikoga dospjela do prvih liberalnih reforma Aleksandra II. Tako zvana era cara Meshdije ujedinila je u vremenu manje od stoljeća osnovne principe triju velikih epoha u razvitku Rusije. Kod tako ubrzanog tempa nije moglo biti ni govora o ravnomjernosti kulturnog razvitka na svim područjima. Dok je Japan prisvojio praktične tekovine nove tehnike, naročito ratne tehnike, ostao je ideološki još u najdubljem srednjem vijeku. Spajanje Edisona sa Konfucijem daje pečat čitavoj japanskoj kulturi.

Prilično uobičajena tvrdnja, da su Japanci sposobni »od prirode« samo za oponašanje, a ne samostalno stvaranje, jedva zaslužuje opovrgavanje. Svaki zaostali narod počinje, kao i svaki mladi zanatlija, pisac, slikar, sa oponašanjem: to je jedan oblik učenja. Danas u svakom slučaju karakterizira oponašajući empirizam sva područja japanskog duhovnog života. Snaga njegovih državnika je cinični realizam uz veliko siromaštvo ideja uopćavanja. Ali u tome leže i njihove slabosti: nerazumijevanje zakona, koji određuju razvitak naroda, među njima i vlastitog naroda. Tanakin programatski dokumenat začuđuje povezanošću oštroumnosti obzirom na empirijske elemente problema sa sljepoćom za historijske perspektive. Tanaka polazi od navodnog »zavještaja« cara Meshdije kao svetog osvajalačkog programa i predstavlja daljnji razvitak čovječanstva u obliku jedne proširujuće se spirale japanskih posjedovnih prisvajanja. Za osnovanost istih ciljeva služe generalu Arakiju moralni zakoni shin-

toizma, religije Mikada. I ako su ljudi takvog duhovnog ustrojstva u stanju da pod izvjesnim okolnostima postignu vanredne uspjehe, to su oni isto tako u stanju da povedu zemlju u najveću od svih katastrofa.

Nijedan od savremenih naroda nije se formirao bez jedne ili dapače čitavog niza revolucija. Međutim današnji Japan ne može u svojoj prošlosti pokazati nijednu religioznu reformaciju, nijedno doba prosvjetiteljstva, nijednu građansku revoluciju, niti stvarnu školu demokracije. Vojnička diktatura pruža za određeno vrijeme mladom kapitalizmu velike prednosti, u toliko što osigurava jedinstvo u vanjskoj politici i okrutnu disciplinu u unutrašnjosti. Ali sad su moćni preostaci feudalizma postali strašna zapreka za razvitak zemlje.

Robstvo seljaštva održalo se ne samo potpuno netaknuto, nego se i nečuveno zaoštrilo pod utjecajem zahtjeva tržišta i fiska. Zakupnici isplaćuju veleposjednicima godišnje oko tri četvrtine miljarde yena. Da bi ovu svotu pravilno procijenili, potrebno je samo ukazati na to, da je dvaput toliko brojno rusko seljaštvo plaćalo veleposjednicima manje od pol miljarde rubalja — a i ova podavanja su bila dovoljna da mužik izvede najveću od agrarnih revolucija.

Podložnički odnosi prelaze sa poljoprivrede na industriju sa njezinim jedanaest- do dvanaest-satnim radom, kasarnama za radnike, prosjačkim nadnicama i ropskom ovisnosti radnika o poslodavcima. Usprkos naprava za dobivanje vodenih snaga i aeroplana, svi društveni odnosi prožeti su skroz na skroz duhom srednjega vijeka. Dosta je reći, da se u Japanu do današnjeg dana održala kasta parija!

Silom historijskih okolnosti prešla je japanska buržoazija agresivnoj vanjskoj politici, prije nego su se čvorovi sredovječnog kmetstva mogli raskidati. Tu leži glavna opasnost: zgrada japanskog militarizma podignuta je na socijalnom vulkanu.

Kod sloma carizma — a savjetnici Mikada bi dobro učinili da studiraju kako je do njega došlo — igrali su važnu ulogu potlačeni narodi, koji su sačinjavali 53% pučanstva stare Rusije. Plemenska jednoobraznost Japana bila bi za njega velika prednost, kad gospodarstvo i vojska ove zemlje ne bi u tolikoj mjeri bili ovisni o Formozi, Koreji i Mandžuriji.

Svim našim pretplatnicima izvan Zagreba priložili smo ček i molimo ih da nam pošalju dužnu pretplatu, kako ih ne bi trebali posebno opominjati. — Kako se približava konac godine, to ih umoljavamo da pretplatu uplate po mogućnosti do konca godine. Ako tko nije u stanju da plati sav zaostatak, to neka pošalje bar jedan dio, pa ćemo ga za ostalo još neko vrijeme počekati.

UPRAVA „KNJIŽEVNIKA“

IVO FRELIĆ:

JEDNA POEZIJA NA UMORU

Simptomatična je pojava da su kod nas neke revije, koje su si postavile zadatak služiti stvarnom progresu, odbacile pjesme (govorim ovdje o velikoj većini naših pjesnika i pjesama) kao suvišno zauzimanje prostora. A i ostale revije, koje štampaju pjesme, čine to više iz nekog običaja i tu stranicu-dvije obično se prelista. Sve te pjesme ispadaju nekako na isti kalup, i ne postoji velike razlike da li se štampa ovog ili onog pjesnika. Jedan će možda umjeti kazati nešto osjećajnije ili biranijim riječima, ali idejno bit će na istom stepenu bezidejnosti i onog osjećaja suvišnosti koji već i oni zapažaju jedan o drugom, ali ne o sebi. Ti pjesnici stali su već da osjećaju nepotrebnost i jalovost radova svojih kolega, i vrlo malo drže jedan o drugome. Nije tu po srijedi samo poznati književnički »jal«, nego su oni, pod utiskom i logičnošću koja je kontradiktorna apstraktnim njihovim sižejima, stali sumnjati u te radove, a dakako da se to pojavilo najprije kod ocjene radova svojih drugova. Skučeni u svojoj egocentričnosti, brzo se iscrpu i njihovo je daljnje pisanje samo neki zakon ustrajnosti. I sami misle da će svaki čas uopće prestati pisati pjesme ali, po osjećaju neke »dužnosti« pred samim sobom ili ambicije, nastavljaju i dalje. Umjetnost su sveli na pitanje forme, a o idejama vode računa samo ako kome djelu treba da ospore umjetničku vrednost jer je »tendenciozno«.

Roza Luxemburg je jednom točno kazala: »Uzbuditi može samo onaj koji je sam uzbuđen.« A kakva uzbuđenja nose u sebi ti pjesnici? Ili se možda može nazvati uzbuđenjem kad jedan naš mladi pjesnik na pr. želi nekoj purgerki reći: »Ljubim ruke, milostiva gospođo!«

U svojoj zatvorenoj egocentričnosti, osim ljubavi i samoće, došli su i do treće tipičnosti individualističkoga stvaranja — smrti. To je vrhunac njihovih uzbuđenja, ali i tu ostaju hladni, deskriptivni, često lakrdijaški u svom artizmu. I ovdje, iz smrti, nisu znali izbiti snažniji, potresniji doživaljaj, nego samo sliku, formalni efekat.

Možda će onda bolje da bude
Kada se jednog dana preselim
U crve i u zemne grude.

Ljuljaću se u travama veselim,
Mjesečinom i suncem poliven,
Rasitnjen i dobro skriven.

(Cesarić: Kad budem trava)

Ima li u tome kakva uzbuđenja? Ništa — do blijedog artističkog nabrajanja. Ono »rasitnjen i dobro skriven« djeluje već posve deskriptivno i banalno. A to bi imao biti vrhunac uzbuđenja i tragedije u individualističkoj koncepciji, gdje individuum pretstavlja cio svijet,

sve se promatra kroz njega i obzirom na njega, a smrt to je ujedno i svršetak svega, čitavog tog svijeta. Ti »crvi« pojavljuju se nekako simptomatički i kod drugih pjesnika.

Crvi zemlje, moje matere,
Dugo će se mnome naslađivati:
Bogata će biti gozba u lijesu mojemu!
(T a d i j a n o v i ć : Zemlja me zove)

To crv k meni ide: lijes dube
i neprestano kuca.

Znam — u lijes je crv već ušao
I sad me njuhom traži.
(M a t i j a š e v i ć : U grobu)

Veliki dio naših mladih pjesnika pjeva o smrti, idejno već mrtvi, kad ne shvaćaju borbe svog vremena, nego se zatvaraju u se i u svoju stvaralačku izolaciju, gledajući u umjetnosti nešto što ne smije biti svakidanje, obično, što mora odisati »vječnošću«, »ljepotom« i sl. Sve se rezolutnije traži od umjetnosti da dade život, a oni bježe od njega, ž i v o t a r e u ž i v o t u i l a ž u u s t v a r a n j u.

Smrt mi na prozore kuca
Te vazdan tužim tupo mašući glavom;
(T a d i j a n o v i ć : Sjedim među torovima)
negdje u mraku slutim blizu konac.
(D e l o r k o : Samoća)
Možeš li pojmit kako je teško
Sjedit u sobi i mislit o smrti.
(M a t i j a š e v i ć : Možeš li pojmit)

I jedan i drugi i treći, i još neki, značili bi svojim radovima, sa čisto formalne strane, unatrag dvadesetak godina uspon hrvatske poezije, i mnogo jaču afirmaciju, ali danas ih je vrijeme zabacilo, ono ih stalno prestiže i pokapa, a u njih nema snage da kroče s njim. Oni ni sami ne znaju što da rade i kako da rade, a tvrdoglavi su i nesposobni da pođu putem koji im se namiče i koga bi bar trebali upoznati prije nego što ga osude i zabace. Ali tako nalaze se oni na mrtvoj točki, sve mrtvijoj i sve nesposobnijoj za razvoj i stvaralačko doživljavanje. Kako je bezidejni i besmisleni njihov stav, mogu ilustrirati ova dva slučaja.

Jedan je od njih jednom prilikom, pročitavši roman Fedjina »Mesta in leta«, uskliknuo: — Da mi je napisati takav roman! Ne želim ništa više! To i dosta!

Kakva je to nemoćna i ambiciozna bolest željeti napisati neko djelo samo zato da se može nazvati »svojim«, da ga se može potpisati svojim imenom? Gdje je tu zanos, stvaralački poziv? Zar je umjetnički rad istovjetan s l i č n i m i s t i c a n j e m? Tom »književniku« bilo bi doista svejedno biti autor nekom poznatom napred-

nom ili poznatom reakcionarnom djelu, za njega se sve sastoji u onom »poznato«.

Drugi je opet jednom zgodom kazao: — Kad bi bila revolucija i mi bi bili revolucionarni pjesnici.

Dakle, kako puše vjetar. Jedno prilično lakajsko rezoniranje.

Je li to možda ta razvikana »sloboda« stvaranja, »inspiracija«, ili umjetnička »neutralnost«?

PROF. LOURIA:

PROBLEM STERILIZACIJE

Zakon, koga je izdala njemačka vlada o »preventivnosti hereditarnih bolesti« u cilju »poboljšanja njemačke rase«, zaslužuje osobitu pažnju. Bilo bi zaista teško naći u povijesti čovječanstva frapantniji i ciničniji primjer kako se medicinska nauka upotrebljava kao instrumenat borbe klase.

Već 1930. pojavio se dugi članak u jednoj od najozbiljnijih njemačkih revija od dra. Rippe-a, pod ovim pompoznim naslovom: »Esej filozofije medicine«. Autor tu proučava uzroke krize današnje medicinske nauke i zaključuje, da je ta kriza u vezi sa krizom socijalno-ekonomske prirode, koja pogađa na katastrofalan način Njemačku. Odgovornost ekonomske krize imputira Rippe liječnicima ... Po njegovom mišljenju, uzrok ekonomske krize, kao i besposlice i osiromašenja masâ pučanstva, nalazi se u prenapučenosti civilizovanih zemalja. Rippe tumači da se postanak ove prenapučenosti ima tražiti u napretku medicine, na pr. borbi protiv epidemijâ, zaštiti djetinjstva, razvitku medicinske tehnike i kirurgije, upotrebi boljih ljekova itd. Čitav taj napredak ide zatim, da spasi od smrti stotine hiljada ljudskih života, koji bi »normalno« morali da nestanu, i prije svega, da sačuva slabe organizme »manje vrijednosti«, osuđene na propast »prirodnim zakonima selekcije«.

Drugi uzrok krize, po Rippe-u, jeste napredak civilizacije, koji je poboljšao uvjete egzistencije (stan, hrana) i time doprinio da se sačuvaju slaba bića, koja su stvarno nesposobna za život. Članak svršava ovako: »Doći će naravno dan, kad će planuti strašna katastrofa čiji je simptom propagiranje ideja svjetske revolucije i Internacionale. Ali sudbina neće dozvoliti triumf ovih ideja, a izlaz iz ove krize naći će se u jednom novom svjetskom ratu, prema kome će posljednji imperijalistički rat sa svojih osam milijuna mrtvih, izgledati kao igrarija ... Medicina čeka nove ideje i svaki predosjeća propast materijalističke doktrine na znanstvenom području ...«

Međutim kako još nije nadošao momenat nekog generalnog i spasonosnog masakra ili od našeg nacionalnog »filozofa« željene epidemije, medicinska znanost mobilizirana od nacionalnih socijalista neprestano predlaže nove recepte da se »ameliorira« njemačka rasa. Velika štampa i medicinske revije prenatrpane su člancima iz pera specijalista za antropologiju, genetiku, eugeniku, člancima iz soci-

jalne medicine, porodništva, ginekologije i drugih medicinskih područja.

U najstarijoj njemačkoj medicinskoj reviji, nailazimo na seriju članaka koje su pisali Fischer, rektor berlinske univerze, profesori Pratier, Stemler, Seitz, Entsch itd. Sve to sačinjava opsežnu cjelinu, koja je očevidno određena da služi kao medicinski prolog zakonu o kastraciji i sterilizaciji. Uvažujući da je osnovni politički problem onaj o »čistoći rase«, autori polaze sa točke gledišta, da je svaka biljka ili životinja potčinjena biološkom zakonu nasljeđivanja, zakon koji uvjetuje svoje individualne osobine. U tom pogledu čovjek se ni u čem ne razlikuje od biljaka i životinja, i njegov je organizam, sa točke gledišta ovih autora, potčinjen istim zakonima. Otuda dolazi potreba, da se urede brakovi u vidu »čistog potomstva«, naravno sa gledišta nacija. Otuda i potreba da se kultivira »rasu nordijsko-germansku, najbolju na svijetu«, koja je po svojim visokim kvalitetama pozvana da vlada nad ostalim inferiornim rasama univerzuma. Isto je tako naročito zabranjeno Nijemcima da sklapaju miješane brakove sa osobama koje nisu čisto njemačke rase. Uza sve to, kako nije ostalo mnogo reprezentanata čiste njemačke rase bez i ma koliko mješavine krvi, i kako je, s druge strane nemoguće stvoriti narod koji se sastoji od samih »učitelja«, veledušno je dozvoljeno sklapati brakove s ostalim Nijemcima Arijcima, koji, prem su udaljeni od ideala nordijsko-germanskog, ipak su, tako reći, Nijemci inferiorne rase...

Da se izbjegne tome, da se u budućnosti »okalja« rasa, predviđeno je mnogo postupaka, naime zabrana rađanja onim osobama, koje boluju na hereditarnim bolestima. Što se tiče nabrajanja ovih bolesti, spomenuti »naučenjaci« su u velikoj neprilici. Oni ne mogu priznati, da je u aktuelnom stanju medicinske znanosti nemoguće utvrditi za svaki dani slučaj, u kojoj je mjeri neka bolest hereditarna. Oni citiraju neke bolesti krvi, epilepsiju, progresivnu atrofiju mišića, manično-depresivnu psihozu, šizofreniju, miopiju, daltonizam i sami oni dodavaju da je ovdje naveden tek maleni dio hereditarnih bolesti i da nauka o nasljedstvu raspolaže sa tek neznatnom dokumentacijom, sa još nesigurnom metodom istraživanja, što može dovesti do ozbiljnih zabluda. Genetika, nauka o nasljedstvu, još je suviše mlada i nepotpuna.

Ovi autori isto tako ne niječu da bi umjetnom sterilizacijom osoba koje boluju od nasljeđenih bolesti (osobito nervoznih i psihičkih) čovječanstvo moglo biti lišeno genijalnih ljudi, pošto je veliki broj velikih mislioca, poeta i naučenjaka završio svoje dane života u bolnicama. Ali ovo razmatranje ne zadržava ih od toga da istražuju metode, određene za to, da stanovitoj kategoriji ljudi zapriječe da imaju djece. Ove mjere sastojale bi se u tome, da se pritvori ove »heredose« (hereditarno opterećene) za vrijeme dok su sposobni za rasplođivanje, da se ovlasti liječnike da ubijaju svoje bolesnike, da se naloži u slučaju potrebe izvršivanje abortusa, kastraciju muškaraca, i sterilizaciju žena.

Od svih mjera predloženih za »amelioraciju« rase naši autori pretpostavljaju sterilizaciju. Znanstveno je dokazano da kastracija

ima kobne posljedice za čovječji organizam. Obustavljanje funkcije jednog od glavnih organa unutrašnje sekrecije utiče na cjelokupnu ishranu, individua deblja, njen izvanji izgled se mijenja, njezine se stvaralačke sposobnosti umanjuju, njen se intelektualni život gasi. Jednom riječju, kastracija je proizvoljno sakaćenje jednog bića određenog na bijedan život invalida. Radi toga medicinska znanost dozvoljava ovu operaciju jedino u krajnjim slučajevima, na pr. u slučaju malignog tumora, tuberkuloze ovarija, to će reći u slučajevima kad se radi o očuvanju ljudskog života.

Predviđajući da se nitko dragovoljno ne će odlučiti na to, ovi »naučenjaci« predlažu, da kirurška intervencija postane obligatna, pa bilo i protiv volje bolesnika.

Na čemu može biti osnovan jedan zakon, koji osuđuje bolesnika na fizičke bolove, na prisilno sakaćenje i moralne torture? Vidjeli smo, da spomenuti »naučenjaci« sami smatraju nedovoljno dokazanom transmisiju mnogih bolesti nasljedstvom i da oklijevaju da odluče pitanje u pojedinom određenom slučaju. Znanost ne može da predvidi hoće li embrio imati individualne crte očeve ili majčine. Pa bio i jedan od roditelja bolestan, oni mogu da porode djete koje može biti ne samo zdravo nego i genijalno. Naročito su živčane bolesti, koje naglašuje novi zakon. Nije potrebno spomenuti u tom slučaju, da je jedan dio rodbine velikog Goethea bolovao od teških psihičkih afekcija. Njegov otac bio je izraziti psihopat, njegova sestra i njegov sin bili su ludi, dvoje njegovih unučadi bilo je živčano bolesno (Bauer—Fischer—Lenz, Principi nauke o nasljedstvu čovjeka i higijeni rase, München, 1923., str. 403).

Medicinska znanost smatra kao utvrđeno, da poboljšanje fizičkih i moralnih sposobnosti čovječanstva mora prije svega biti traženo u preventivnosti bolesti, boljim životnim uslovima, socijalnim, ekonomskim i materijalnim. Medicina znade, da jedan kronički alkoholičar ne treba da bude uškopljen, već liječen, i da borba protiv alkoholizma mora biti osigurana općim higijenskim mjerama i pučkim prosvjećivanjem. Ona isto tako znade, da se seksualne delikte ne kažnjava kastracijom, već da ih se mora spriječiti športskim i normalnim odgojem djece, normalnim odnošajima među spolovima, normalnim brakovima zdravih i radinih ljudi. Medicina znade da borba protiv brojnih nervoznih i psihičkih bolesti ne treba da se utiče sterilizaciji bolesnih, već da vodi borbu protiv sifilisa, infekcija, morfinista i ostalih socijalnih nevolja.

Dugi pseudo-znanstveni članci ispunjuju posljednje brojeve njemačkih medicinskih revija koje su po svoj prilici bile »unificirane« (gleichgeschaltet), a imaju posve novi karakter za Njemačku. Oni se ne baziraju na znanstveno utvrđenim činjenicama i dokumentima, oni su pisani u stilu ultra-patriotskom i prema tome ne mogu da uvjere nikoga. Nauka znade da je gledište ovih autora pogrešno, već i u tom smislu što je nedopušteno htjeti primijeniti na čovjeka zakone koji su utvrđeni proučavanjem na biljkama i životinjama. Čovjek u stvari nije samo biološka jedinica već je on jedinica socijalna, koja posjeduje specifičke psihološke osobine.

Zakon o sterilizaciji i kastraciji ne smije se posmatrati sa medicinsko-znanstvene tačke gledišta, i uzalud nam je da tražimo u njemu znanstveni temelj. Ovaj zakon nema u vidu rijetke bolesti kao što je progresivna atrofija mišićja i druge izvjesne nasljedne afekcije. Taj zakon je prije svega određen protiv psihičkih bolesti, intelektualne slabosti, šizofrenije, afekcija koje se lako mogu da primijene na one čiji se nazori ne slažu sa nacionalno-socijalističkim doktrinama. Iz ovoga proizlazi, da je ovaj zakon očito borbeno oružje nacionalnog socijalizma protiv njegovih neprijatelja.

JEVGENIJ ZAMJATIN :

BUDUĆNOST TEATRA

Postoji siguran način proricanja bez opasnosti da će se pogriješiti: treba proricati ... o prošlosti. To je vrlo jednostavno. Odjednom se sjetite ... »Zar nisam imao pravo? Zar nisam pred pet godina govorio ovo ...« Dragi prijatelju, vi ste to doduše govorili, ali još više ste govorili takovih stvari, koje se nisu nikada zbile, vaša je sreća, da je čitač rastrešen i zaboravljiv, jer drukčije nikako nebiste dospjeli u profesijonalno udruženje proroka.

Ja nisam član ove organizacije i zato smatram da imam pravo usuđivati se i griješiti. Griješke su zacijelo korisnije od istine: istina je — misao koja već pokazuje znakove arterioskleroze.

Nekoć, u epohi veoma dalekoj od naše (i veoma njoj blizu), u epohi »kriza« u Rimu — gladna gomila kričala je na ulicama »Panem et circenses!« Kruh i igre stajali su zajedno, kao dva najpotrebnija predmeta — i oni će uvijek stajati jedan pored drugog: teater zadovoljuje organsku potrebu čovjeka za igrom — isto tako organsku kao što je glad. Pilot, koji se više ne boji zraka, počinje da se igra s njime — da izvađa »smrtne skokove«; pisac koji se više ne boji riječi počinje se igrati s njome kao pilot sa aeroplanom. Igra je naravni izražaj pobjede čovjeka nad nečim, kao što je krik naravni izražaj boli.

Najozbiljnija igra je igra sa sudbinom, koja nosi u džepu davno odštampan raspored sa naznakama dana i sata tragičnog svršetka svakog od nas. Davno je prošlo spokojno, lijepo vrijeme, koje je stvorilo teoriju da je tragedija — udes junaka. Princip mašinskih, masovnih proizvoda primjenjuje se sada svuda i sudbina koja se nekoć beskonačno mučila, da s pomoću primitivnih oruđa stvori jednog Edipa, sada pomoću plinova baca Edipe u masama, stotinama, pukovnijama. Koliko Learova, potpuno izdanih i zaboravljenih, bacila je u svijet revolucija! A zar platežni rokovi, koji su navalili na Ivara Kreugera nisu strašniji nego grane Birnamske šume, koje su proganjale Makbeta?

Zacijelo, baš tragedija je najzakonitija glumačka forma za naše vrijeme. A ipak, još ne postoji za sada nova tragedija — čak ni u Rusiji, gdje su mnogi uvjereni, da je Birnamska šuma — građevni ma-

terijal, nimalo gorji od ma kojeg drugoga. Nesreća je u tom, da se pomoću mašina dade sa velikom lakoćom proizvesti koliko god hoćete Edipa, koliko vas je volja sirovina za tragediju, ali za proizvod komplikovanih, vanredno rijetkih aparata, vještih u obradivanju ove sirovine, — aparata, koji se nazivaju Shakespearima, nije podesna mašina civilizacije. Ali, čini se, mnogi već shvaćaju, da je došlo vrijeme obuzdati mahnito stado mašina! To ćemo sigurno dočekati, možda čak i doskora. Dakle ćemo dočekati doskora i Shakespeare-a.

A za sada, umjesto Shakespearea — »krun ratnog doba«: umjesto tragedije melodrama.

*

Ja neću biti Kasandra, ali čini mi se da je jedini čovječji apsolut, kao dragocjeni metal, kao zlato, koje se ne boji ni hrđe, ni vremena, čovječja glupost. Zlatne ljuske u koje je odjevena glupost, svjetlit će u ljudima unatoč svih revolucija i zato, pa bilo kako se mjenjao teater, bezuvjetno će u njemu ostati lakrdija i vaudeville, laka komedija. Ova — najjednostavnija forma komedije — je igra sa pameti za bedake. Ona je sagrađena na onom istom osnovnom principu igre, kao izražaj pobjede nad nečim: gledalac, koji nije odviše sretan u pogledu pameti, smijat će se bedaku iz lakrdije, a sebe će bezuvjetno postaviti iznad njega. Poći će mirno spavati, kao pobjednik...

Visoka vrst komedije — satirička komedija, morat će, čini se, nestati. Ma kako to zvuči čudno, ali baš u vezi sa tako veselim predmetom, kao što je komedija dolazi mi na pamet nešto ozbiljno — politika. Da li mi odobravamo, ili ne odobravamo, da li to hoćemo ili nećemo, svijet očigledno kreće od demokracije prema diktaturi, lijevoj ili desnoj — za teater su posljedice jednake: nestajanje satire. Visoka satira to je velebni prizor malenog Davida, koji neustrašivo napada Golijata, i jedino u ovoj kombinaciji daje satira gledaocu onu pravu predodžbu o komediji. Golijatima našega vremena pomaže biblijsko iskustvo naći ispravne zaključke: Davidova praćka može neočekivano postati opasnom čak za veoma čvrsta čela. U ratno doba Davidove šale nisu dozvoljene. Gradiva ruskog laboratorija, koja su mi najbolje poznata, potvrđuju ovaj zaključak: u ruskom teatru za sada još nema uzora nove satire velikog stila, a one pojedine dobre satiričke predstave stvorene su iz muzejskog, klasičnog gradiva kao što je Gogoljev »Revizor« i Molierove komedije.

*

Opera i balet — to su, čini se, oni plodovi rada ruskog laboratorija, koji su općenito priznati i neosporivi, tako da polazeći na put u budućnost može se njih bez oklijevanja ponijeti sobom u kazališnom sanduku. Ali i to je samo »čini se«! Kod pomnijeg promatranja se vidi, da su ti plodovi odviše zreli, a da bi mogli podnijeti daleki prevoz, treba ih pojesti čim prije.

U Rusiji to instinktivno osjećaju, gledaoc se žuri da nabavi ulaznice na operne i baletne predstave; operni teatri su vječito puni... kada se daju klasične stvari — Rimskog Korsakova, Čajkovskog, Musorgskog. Pokušaj da se opera i balet grade iz novog gradiva doživjeli su sada neuspjeh.

Umjetna i uvjetna priroda lirske opere i baleta iživljavaju svoje prijašnje forme: njih izjeda azotna kiselina ironije, koja se u sve većim količinama pojavljuje u krvi savremenog gledaoca. Uostalom tehnika je već davno naučila, da se služi razornom snagom dušične kiseline u pozitivne svrhe, a slično nešto pokušavaju da čine dosjetljivi komponisti, da spasu operu i balet; oni iskorišćuju ironiju kao pogonsku snagu i tako razoružavaju gledaoca (Prokofjev, Šenek).

Nu neće to ipak spasiti lirski patos nekadašnje opere; pred našim očima se ona raspada na sastavne dijelove — glazba i riječi — sjedinjeni na pozornici umjetno, mehanički. U teater budućnosti unići će ti elementi čisti, sirovi, oni će dati samo čvrsto, nedjeljivo sjedinjenje u sintetičkom prizoru. Nad stvaranjem takovog prizora razmišljaju najjače pozorišne sile. Prvi pokušaji u tom pravcu, čak i uspjeli, već postoje: dramske predstave uz muzičku pratnju. Ni radnji, ni riječi, glazba u ovom slučaju (budimo iskreni!) ne smeta kao u operi: ona stvara pozadinu, ona daje predstavi glazbenu dekoraciju. U novom ruskom teatru ovakva pratnja je veoma česta pojava, postoji čak posebna vrst skladatelja »muzički dekorator«. Predstava sa bogatim muzičkim dekoracijama — je zakoniti nasljednik starice opere.

*

Ovaj esej ne bi bio potpun, da ništa ne spomenem o surovom neprijatelju kazališta: zvučnom filmu, u kojemu mnogi vide teater budućnosti. I možda oni imaju pravo: sada gledaoc glasuje za zvučni kino, spuštajući u kinematografsku žaru svoje franke i dolare. Frank-dolarski argumenti su dosta jaki, a da ne bi pobjedili. Kakav je zaista smisao da publika gleda Don-Qichota sa Šaljapinom u teatru, kad može da vidi i čuje skoro isto u zvučnom kinu.

Na sreću su odlučni momenti u umjetnosti baš takovi »skoro«. Na sreću su novčani argumenti jaki samo u naše sutonsko vrijeme kriza, ali u budućnosti će razvoj umjetnosti ovisiti o drugim momentima. Zvučni kino — to je isti »kruh ratnog doba«. Kad će pravi kruh postati ponovno pristupačan za sve, ovaj surogat teatra, zvučni kino, zauzet će svoje pravo mjesto, na onom području gdje on zaista može biti nenadoknadiv: u pedagogiji — pokraj udžbenika i školske daske.

I napokon još jedno »na sreću«: ovaj neprijatelj teatra isto tako imade zakletog dušmana. U savremenoj medicini često se sada primjenjuje veoma paradoksalni način liječenja: jednu bolest liječe drugom bolešću: jedne bacile natjeravaju na druge. Tako, za liječenje posljedica sifilisa ucjepljuju bolesniku tropsku groznicu. Ne sumnjam u to, da će radio značiti za zvučni kino baš ovakovu tropsku groznicu, čim se usavrši prenos slika na distancu.

Jesam li poslao dužnu pretplatu za „Književnik“

STANKO DVORŽAK:

PRVA ZARADA

Mali je Zvonko počeo vrlo rano da živi stvarnim životom.

Još do četvrtog razreda, kad je još otac bio namješten u dućanu kod Goldmana, išlo je sve dobro. Imali su sobicu i kuhinju na Trešnjevki. Gore na mansardi nije bio baš gospodski stan ali za njih četvero bilo je sasvim dosta.

Dok je otac donosio svakog prvog 1200 dinara živjelo se, ali kad je ono u proljeću došao kući namršten i samo bacio kapu u kut sve je počelo stranputicom. Posla uz najbolju volju više nije mogao nigdje dobiti. Baš nikakvog! Morala je sada pomoći žena. Našla je mjesto dvorkinje dolje daleko u Vlaškoj ulici i trčala svako jutro tamo a naveče se vraćala umorna. Otac je sjedio kod kuće, pazio na malu Ivkicu i kuhao. Ivkici je bilo tek osam mjeseci, znala je samo plakati i pipala je malim prstićima po njegovim prsima. Ujutro i naveče bi se, istina, nasisala ali opodne se već počela osjećati gladnom i plakala je. Rožić je mogao učiniti samo to da je stavi na koljena i njiše je. Da joj pjeva — nije imao sluha.

Đena je dobila svakog prvog 400 dinara. To je bilo baš za stan. Sve drugo šta su trebali uzimali su iz uštede. Ali za mjesec-dva bilo je i to iscrpljeno. Trebalo je naći nov izvor dohotka. Rožić je tražio okolo, trčao svim svojim prijateljima ali stalnog mjesta nigdje nije mogao dobiti.

Dolje u dvorištu, gdje su stajale naslagane kištre i smrdilo po gnjileži, stanovala je stara žena. Ona je prodavala u gradu novine i od toga je živjela. Drage je volje pristala da pomogne Zvonku i nađe mu mjesto.

Imao je platnenu torbu koja mu je služila za školske knjige i teke. Ona mu je sada odlično došla za novine. Naveče je samo mama odrezala s jednog kraja remena šta su se stavljali preko ramena i sašila ih zajedno u jedan drugi. On se mogao lijepo prebaciti oko vrata tako, da je torba stajala postrance u visine džepa. Mogao ju je premještati i lijevo i desno. Kako je htio!

»Lijevo je bolje«, savjetovao mu otac, »jer onda možeš s desnom rukom vaditi novine a u lijevu primaš novac.«

Da, i njemu se s lijeva bolje sviđalo.

Mnogo bolje nego kad ju je morao nositi na leđima, nenapisana ga zadaća tištila a tamo čekao strogi učitelj s batinom. Koliko je puta znao svrnuti mjesto u školu na polje prema Savi. Tamo se tako lijepo okretala lopta sa pravim gumenim šlauhom. Imali su oni već i mali klub! I pumpu su imali! I svoje malo igralište! Tamo se nisu igrala gospodska djeca. Tamo ga nije čekao učitelj s batinom. Tamo je bilo više sunca nego u školi.

Sada se neće trebati više gnjaviti. Čitav će se dan lijepo šetati po gradu, gledati lijepe izloge, tramvaje, automobile. Prodavat će novine i imat će puno, puno novaca. Kupit će odmah bonbona Trgovčev je sin donosio svaki dan u školu nekakve bijele bonbone,

koji su se mogli čitavo jutro sisati i još je malo ostalo na jeziku. Da! Takve će i on kupiti.

Ujutro je dobio komad kruha i dva dinara za salamu ako bude gladan i pošao je sa staricom u grad. Putem su sreli jednog njegovog prijatelja. Išao je u školu.

»Zvonko, kaj ne buš danas išel v školu?« pitao ga je dječak.

U prvi čas ga je bilo sram pred njim i bojao se ruganja ali se najednom osjeti jak.

»Ne! Meni ne treba više škole. Reci učitelju da nemam više vremena slušati njegove gluposti.«

I prezirno se okrene i pođe za staricom. Prviput se osjetio drugačijim od djece što idu svako jutro u školu. Svi su mu oni postali najednom strani. Bio je prviput ponosan na sebe.

Dali su mu kup novina. Mirisale su na olovo. Njemu se kup učini premalim. Prodat će on više! Odbroje mu još deset i činovnik kod stola zapiše: Zvonko Rožić, 50 komada. Morao se potpisati. Bio je time neobično počašćen, osjetio se i on malom polugom u ovoj ogromnoj radnoj mašineriji, prevlada ga ponos. Da bio je to prvi njegov potpis od važnosti.

— Što ne proda može popodne vratiti.

Ni govora! On će sve prodati!

— Od svakog komada dobiva 25 para. Njegov je rajon gornja Ilica.

On to nije razumio. Starica mu rastumači. Nato se razočara, jer je mislio da će se moći šetati po čitavom gradu, gdje ga je volja. On to nije znao. Dobro je da je i tako!

I gornja Ilica je bila zanimiva, i tamo su išli tramvaji i automobili, i tamo je bilo šarenih izloga. Vikao je čitavo jutro do promuklosti, nudio okolo novine, išao po kućama. Jedva da su ga gledali i slušali. Negdje su ga čak i tjerali. To ga je diralo. Čitavo je jutro kišilo, njegove su cipele propuštale vodu, bio je mokar do kože. Sklanjao se po hodnicima ali je slabo pomagalo. Morao je dalje na ulicu, jer inače neće ništa prodati. Jedva je išlo.

Do podne je prodao tek jedanaest komada. Bio je već jako gladan i kupio je salame za dva dinara. Dok ju je grizao pokušavao je da izračuna koliko je zaslužio. Konačno jedva zaključi da ima skoro tri dinara. To je i za njega bilo premalo. Mora ostati još čitavo popodne. Prodao je još manje. Naveče, kad su se već počela paliti svijetla, on je imao svega tek 17 komada prodanih. Morao se vratiti. Nudio je još po putu i do grada jedva prodao tri komada.

Činovnik prebroji novac i preostale novine, odvoji pet dinara i preda mu ih. To je bila njegova zaslužba. U prvi čas mu se to učini mnogo, ali se sjeti da je to jedva njemu za hranu. Od toga neće njegovi imati nikakove koristi. O on se je za to mučio čitav dan, gladan je i mokar. Nije se usudio prigovoriti.

Na dvorištu se guralo mnogo ljudi. Neki su već dobili novine i letili s njima prema izlazu. Gotovo da su ga srušili. Čudio se kako to da oni tek sada, po noći, prodavaju novine. U hrpi opazi staricu Ona mu rastumači, da su to već sutrašnje novine i da oni zato lete, da ih što više prodaju.

»Ko prvi dođe više proda« sine njemu najedamput u glavi. Tu je on prviput spoznao smisao riječi konkurencija.

Bio je i odviše gladan i umoran da nastavi s prodavanjem. Odlučio je čvrsto da će sutra biti pametniji. Sutra će on doći sasvim rano da bude prvi u redu, prvi će dobiti novine, poletit će prvi na ulicu što ga noge nose i prodat će sve. Dobit će puno novaca. Moguće čak i trideset dinara.

Dok se je vraćao kući zveckao je ponosno sa novcima i mislio o tome kako je zaista danas bio vrijedan. Šta su konačno učinili danas njegovi prijatelji u školi, pa i sam učitelj? Pisali su čitavo jutro nekakva slova iz abecede, moguće su i računali, ili se čak igrali na dvorištu. I ništa više! A on je privredio pet dinara.

Ova riječ »privredio« napunjala ga ponosom, činila ga da se osjeća drugačijim od svih svojih jučerašnjih prijatelja iz školskih klupa. Prviput se osjetio bliži ljudima. Pravim ljudima što idu po cesti zamišljeno, širokih teških koraka, puše polagano i vrlo malo govore. I rade.

Odlučio je, da će od danas raditi sasvim ozbiljno i služit će novac. Pomagat će njime svojima. Neće više gubiti vrijeme igrajući nogomet. Neće više ići u školu. On će raditi. Ovih pet dinara je skroman početak.

I zazvečao je mršavi novac na stolu gore u manzardi.

»Sutra će biti više. Puno više! Moguće i trideset dinara! A poslije još i više!«

Bila je to njegova prva zarada.

UPTON SINCLAIR:

NADČOVJEK

August Strindberg je oženio tri žene, i doživio tri tragedije. — Friedrich Nitezsche je htio oženiti jednu, koja ga je odbila, na što je s puno prezira pisao o svim ženama. Trpio je od naslijeđenoga sifilisa, iako je bio sin pastora, te je konačno poludio; — tragično rasipanje, tjerano s najvećim duhom naših dana.

Nietzsche je došao na svijet u godini 1.844.; postade profesor filologije na jednom švajcarskom sveučilištu. Kad je bio tridesetipet godina star, slomilo mu se zdravlje zbog prenaprezanja očiju, i on se s malom penzijom povukao u privatni život. S četrdesetipet godina poludi; živio je još daljnjih jedanaest godina, gnjijući polagano, i režajući kao divlja zvijer.

Nietzscheovi neprijatelji iskoristili su sasvim naravno tu okrutnu sudbinu, te su tvrdili, da je on od prvoga početka bio lud. Na taj način mogli su lako svršiti s njegovim djelima; prosječan čovjek, koji nije nikad bio mučen Nietzscheovim osjećanjima i nastrojenjima, može ta djela samo teško razumjeti, i ne daje se od njih smesti i mučiti. No oni, koji poznaju takova nastrojenja, mogu bolje suditi o Nietzscheu. Nietzscheova zrela djela su savršeno normalna; ona do-

duše sadržavaju kojekakva protuslovlja, ali jednom originalnom duhu mora biti dopušteno da se razvije. Njegovo remekdjelo: »Dakle reče Zarathustra«, sadržava najveća vidovita mjesta od unatrag nekoliko stoljeća.

No ne smijemo zaboraviti, da su te knjige napisane od bolesnoga, patnjama mučenoga čovjeka. Sam je jednom izjavio, da za njega svaka godina znači dvijesto dana boli. Njegovo shvaćanje svijeta je poput ekstaze mučenih mučenika, rezultat bolima bičevanoga duha. Od takovog čovjeka ne možemo očekivati nikakvo sređeno sistematsko mišljenje; ali ipak možemo po njemu saznati neobične tajne o mogućnostima ljudskoga duha.

K Nietzscheovim naukama pripada uzdizanje aristokratskih nad demokratske krijeposti. Bio je sin pruskoga pastora, slavio je rat, te se smatra kao duhovni uzročnih upada u Belgiju. Bilo bi zato lako pobijediti ga na toj osnovici, raščetveriti ga i rastrgati uz općenito odobravanje. Što me na tome smeta jest činjenica, da je Nitzsche jedan od pionira etičkoga života, osvajač novih svijetova za čovječanstvo.

Njegovo naziranje na svijet ima dvije strane: jednu pozitivnu i jednu negativnu. Na pozitivnoj spoznajemo ushićenoga pjesnika, koji naviješta bratstvo, službu i predanost. Na negativnoj otkrivaju se bojazni i uzmicanje bolesnoga čovjeka, koji bi htio pobjeći životu, s kojim nije mogao izaći na kraj, te traži utočišta kod vlastitih priviđenja, gdje može biti gospodin, a da ne mora podnositi uplitanje neprijateljskoga svijeta. Naći će se skoro uvijek, da je, kad je Nietzsche nešto ljubio, to bilo veliko i uzvišeno; što je mrzio, bilo je naprotiv često nešto, što nije mogao shvatiti. Bile su prije svega dvije stvari, koje nije razumio: žene i narodno gospodarstvo. Taj manjak iznakazio je njegove misli, i kriv je, da ga one sile, koje je mrzio, smatraju jednim od svojih.

Nietzsche se saglašuje s tezom, da je svaka umjetnost propaganda. Dokazao je, da su oni, koji su imali hrabrosti pogledati životu u lice, i pobijediti ga, stvorili sami sebi jednu filozofiju i umjetnosti samoodržanja i samorazvoja; oni naprotiv, koji su se bojali života, stvorili su jednu filozofiju i umjetnost samopožrtvovanja i odricanja. Nietzsche je kršćanstvo nazvao ropskom vjerom, stvorenom po žrtvama rimskoga imperijalizma. Sâm sebe nazivao je antikristom, i naučavao »gospodski moral«.

Nietzscheova najveća zasluga je interpretacija, koju je dao principu razvoja; postao je prorok i vidovnjak te nauke, razvio je shvaćanje o nadčovjeku, o onom višem biću, kome treba da se razvije čovječanstvo.

Tu spoznaju navijestio je divnim jezikom u »Zarathustri«; to djelo premašuje ljepotom sva dotada napisana djela njemačkoga jezika. Za mene osobno slijedeće riječi znače najveće u modernom pjesništvu:

»Čovjek je uže, svezano između životinje i nadčovjeka, — uže nad ponorom.

Jedan opasan preko, jedan opasan na putu, jedno opasno ogledavanje, opasno plašenje i zaostajanje.

Što je veliko na čovjeku, to je, da je on most, a ne svrha: što može biti ljubljeno na čovjeku, to je, da je on p r e l a z i i p r o p a s t.

Ja ljubim one, koji ne znaju živjeti, osim kao propadajući, jer to su oni koji prelaze.

Ja ljubim velike preziratelje, jer su oni veliki poštivači, i strijele čeznuća prema drugoj obali.«

Ti retci slave mučenike, koji se žrtvuju za čovječanstvo. Nijesmo li se tu vratili duhu Isusovom? Ja pod tim nikako ne razumijevam kršćanstvo, onu stvar, koja se naučava u crkvama, nego ja mislim na revolucijonarnoga tesara iz Nazareta, koji je naučavao bratstvo i naviještao nebesko carstvo na zemlji.

Nietzscheova nauka je jednako herojska: no zbog svoga dvostrukoga neznanja pogledom na žene i na narodno gospodarstvo nije mogao praviti nikakove razlike, i nije svoju nauku mogao štititi pred time, da bude shvaćena kao obrana klasne lakomosti i klasnoga materijalizma. Ako je u carističkoj Rusiji Isusova u zlato i dragulj uokvirena slika bila upotrebljavana za to, da bi posvetila umorstvo u masama, ako se danas zloupotrebljava, da bi opravdala međunarodne zajmove J. P. Morgan & Co.-a tada smo svjedoci jedne od historičkih tragedija čovječanstva. A mi smo svjedoci i jedne druge, kad si pruski junkeri prisvajaju Nietzscheovu nauku, da bi posvetili onu moć, koju sam za vrijeme svjetskoga rata označio kao »beštiju s inženjerskim mozgom«.

Nietzsche je mrzio pruske junkere kao što i cijeli pruski državni aparat. Živio je poput askete, njegove riječi treba shvatiti u duhovnom smislu; ako piše »jak«, tada pod tim razumijeva one, koji su jednako jaki u počitanju kao i u preziranju. No nije mogao analizirati raznoliku konkurenciju između ljudi; nije mogao razlikovati između onih, koji duhovni razvoj promiču, i onih, koji ga potlačuju. Vidio je, da je u primitivnom društvu rat iskorijenio nesposobne, ali nije spoznao, da u modernom društvu rat pokazuje upravo protivan rezultat: da pošteđuje slabiće i nametnike, a nevrijednike dovodi do vlasti. Nije shvatio ni to, da sistem nasljednih povlastica postavlja na položaje razuzdane ljude i lijenčine, upravo one tipove, koje je najviše prezirao. Kao mlad čovjek zapao je Nietzsche pod upliv Richarda Wagnera; čitao je odvratni tajni dokumenat, koji je Wagner napisao za svoga prijatelja, kralja Ludwiga, i u kome je izjavio, da je dužnost umjetnika stvarati iluzije, kako bi se množina uzdržala vjerskom i domoljubnom. Nietzsche je usisao tu nauku u sebe, i ona je zauvijek otrovala njegovo socijalno mišljenje.

Mudri kritičari obasuli su me pogrdama, jer sam kao socijalista slavio Nietzschea. Ali ako dublje gledamo, jednako je moguće dovesti do suglasja Zarathustru i Isusa, kao što i Zarathustru i Karla Marxa. Slobodni duhovi i uzvišeni idealisti, o kojima je Nietzsche sanjao, ne će moći postojati u jednome svijetu međunarodnoga šiberstva; oni će biti izbačeni, kako je to bio Nietzsche u svijetu junkera. Tek kad je jednom konkurentno gospodarstvo nadomješteno kooperativnim sistemom, bit će čovječanstvo u stanju, da ozbiljno shvati onu višu djelatnost, kojom se bavio Nietzsche.

To isto vrijedi i o borbi spolova. Čovjek može naći svoju sreću ne mržnjom žene, koju je naučao Strindberg, ne bijegom, kojega je tražio Nietzsche. Jedno je sigurno: Nietzsche nije ništa znao o ženama. S iznimkom jedne nesrećne ljubavne povijesti, odnosio se prema njima kao kršćanski samotnici ili monasi — on je to činio i iz istih razloga: htio je bez smetnje živjeti svojim unutarnjim životom. Ali se ekstremi međusobno dodiruju, i povijest se opetuje. Nietzscheova sestra bila mu je kroz cijeli život vjerno odana, njegovala ga je, i brinula se za njega za vrijeme strašnih godina, kad je režajući poput divlje zvijeri hodao iz jedne sobe u drugu; po njegovoj smrti izdala je njegova djela i pisma. Čovjek bježi od žene, ali počinje svoj život u njenom naručaju, a tamo ga i završava.

Preveo **K.**

LOUIS ADAMIČ:

ŠTA JE LIBERALIZAM?

Priležeći članak je izvadak iz jednog eseja, što nam ga je poslao iz New-Yorka Louis Adamič, a kojeg je nedavno u cijelosti objavilo više američkih revija. Uredništvo.

Liberalizam je toliko mnogo stvar osjećaja a tako malo stvar razuma da ne će biti netočno označiti ga više svojstvom ličnosti nego političkom i ekonomskom doktrinom. Neki vole liberalne ljude. Oni nas upućuju na bolje mišljenje o ljudskom rodu. Oni izglađuju surove oštrice, koje ogorčeniji i logičniji ljudi nastoje da nametnu svijetu. U bitnosti liberali su uvijek za kompromis. Oni nalaze veselje u palijativima umjesto da se zalažu za snažne lijekove. U kritičnim situacijama oni gotovo uvijek izazivaju pometenost i učine malo više nego što je potrebno da spriječe potpunu pobjedu jedne od dviju strana, konzervativne ili radikalne. Do stanovite točke liberali su vrijedni i potrebni ljudi, ali dođe vrijeme kad je najbolje ne obazirati se na njih — odbaciti ih na stranu — i ići izravno prema temeljnom sukobu. Ovo osobito vrijedi u vremenu kao što je današnje.

Vrhunac liberalizma bio je vrhunac kapitalizma; to znači, on je došao sredinom i pod konac devetnaestog stoljeća. Čak ni onda nije bio »čista« doktrina, nego se je mijenjao i okretao onako kako je to politička nužda diktirala. U velikom dijelu on je bio utemeljen na nejasnim humanim osjećajima i pojavio se kao socijalna reakcija na strahotu izazvanu kobnim posljedicama industrijalizacije zapadne Evrope, Vel. Britanije i Sjedinjenih Država. Dobri ljudi, to jest ljudi dobrog srca i nježnih osjećaja, nisu mogli podnijeti posljedice ekstremnog laissez-faire kapitalizma i nastojali su da pomoću političke organizacije razviju i nametnu kapitalistima ograničenja u interesu naroda kao cjeline. Nije to po svojoj biti bio pokušaj navale na kapitalizam, nego je više bila svrha skrenuti ga u društveno poželjne kanale. Ljudi koji su zastupali liberalizam bili su općenito u povoljnim ekonomskim okolnostima; mali je broj pripadnika radničke klase

bio u stanju izraziti svoje težnje preko liberalnih stranaka, premda se pretpostavljalo da će njihova aktivnost donijeti njima koristi; a što se tiče velikih bogataša, njima su bolje poslužile konzervativne stranke. Ukratko, liberali su služili kao zaustava kapitalizma i učinili ga civiliziranijim, nego što bi bio da je ostao prepušten sam sebi.

Ali, mnogo je društvene bijede ostalo i poslije najboljih liberalnih uspijeha. Šta više, pošto je bio u prvom redu osjećaj, liberalizam se naglo istrošio i nastavio svoje djelovanje jedino pomoću čestih novih poticaja. Uspjeh je upropastio mnoge liberalne vođe. Jedino se je neprestanim iznašanjem neprestano novih ciljeva mogao liberalizam održati. On zapravo i nije imao nikakove objektivne, nego je slijedio jednu slučajnu politiku, politiku podupiranja ili oponiranja mnogobrojnim stvarima. Liberalni su se vođe dizali kao rakete izbačeni snagom stanovitog problema, a padali su dolje kao žalosni štapovi kad bi raketa dosegla svoj cilj ili ako bi se cilj iznenada odmaknuo.

U početku su liberalne stranke, uslijed svoga opozicijonog stava prema kapitalizmu, uživale znatnu potporu agrarnih krugova. Interesantno je zabilježiti koliko je prvih zagovornika naprednog tvorničkog zakonodavstva u Engleskoj bilo iz krugova zemljoradničkog plemstva. Ali, s vremenom je ova potpora izostala a liberalne stranke nađoše novog oslonca u tvorničarima i obrtnicima srednjeg staleža, čiji su interesi bili jednako oprečni interesima velikih kapitalista kao i interesima radničke klase. Liberalizam je tada postao doktrina određene društvene grupe, koja je bila osuđena na konačnu propast. Boreći se za principe koji su bili protiv logike socijalne evolucije, liberali su postajali sve sterilniji dok nisu konačno danas bankrotirali. Sigurno je da bi bilo teško naći danas jedan prvorazredan mozak u Engleskoj, ili Americi, ili na evropskom kontinentu, koji bi se ponosio time što ga nazivaju liberalom u politici ili ekonomiji; oni malobrojni pojedinci, koji još uvijek drže taj položaj u društvenom sklopu zaklanjaju se sada iza riječi »znanstveni«. Oni se prepiru oko primjene »društvene znanosti« na probleme, koji se pred nama nalaze, ali takove »društvene znanosti«, koja je akademskog porijekla i prožeta osebinama gospodujuće klase u društvu. U bitnosti oni ostaju ono što su uvijek bili: osobe naivno prestrašene strahovitim posljedicama neobuzdanog kapitalizma, osobe koje u svojoj naivnosti žele zadržati kapitalizam u granicama civilizacije.

Nije ugodna zadaća kritizirati liberale. Oni odmah zaključuju da nemate nikakovih finijih osjećaja i da idete za tim da im pravite nepriliku u njihovom poslu zbog toga što više volite oštar i brutalan sukob nego ugodan kompromis i nježan osjećaj. Napasti na njih jednako je kao ustati u crkvi i reći biskupu da je njegova teologija besmisao.

Uza sve to, došlo je vrijeme da se obračuna s liberalima, i to da se obračuna na oštar način. Ovo izgleda potrebno iz mnogo razloga od kojih nije najneznatniji činjenica, da nas liberalizam nije usprkos svoje duge i časne povjesti spasao — da nas nije mogao spasti — od sadašnje krize. Ukratko, zadovoljavajući se palijativima liberali su u stvari dozvolili sistemu, kojega su htjeli civilizirati da nastavi

svoj put bankrota i socijalnog zločina u jednoj atmosferi nepovredivosti. Usprkos uporne kritike kapitalizma oni ga nisu nikad temeljito ispitivali, nikad nisu istraživali njegove konačne posljedice, nadali su se uvijek da će sudbina donijeti najbolje i općenito se ponašali kao plemenite duše, kakovi su obično i bili.

U današnje vrije, u prvom redu, liberalima se ne smije dozvoliti da ponovno povrate svoj položaj i svoj politički utjecaj. Izgleda mi da će njihov kolebljivi položaj biti od veće koristi za dolazak fašizma nego za dolazak jednog novog društvenog poretka.

S e n g l e s k o g p r e v e o Dr. B. K.

SREĆKO DIANA :

LJUDI DONJEG DRAČA

Rat je već odavna svršio.

Jakov Stakač se nekoliko godina postario. Ispio ga teški vojnički život, urezujuć bezbroj oštrih poteza po čitavom tijelu. Sada se on povraća u taj period svog života, želeći da takovih pokolja zauvijek nestane.

Šančevi... topovi... mitraljezi... dugi, vlažni vojnički rov... ogrnut u mokar šinjel... hladna puška... glad... mrtvi... ranjeni... i sve to prolazi pred njegovim očima ponovno. Vraćaju se te teške uspomene, ti nesretni dani, nastojeći se otresti takovih misli, jer one umaraju, i Jakov postaje potišten i ako je slobodni građanin svoje države.

I jučer se slavila velika nacionalna svečanost. Čudna je bila! Te Deum! Hm! Vesele se novome a oni su eto svi pregaženi kao i on. Četiri godine rata, četiri godine regresa, a za to nadoknaditi treba mnogo više godina, jer i loza je od filoksere uništena, masline neobrađene, vrtli utamanjeni i treba mnogo, mnogo vremena da se izgubljeno nadoknadi, i onda tek da se slavi, jer ta je slava — slava oronulih tjelesa.

— Jakove! — i on se kao iz sna trgne.

To je njegova žena. Ispaćena tridesetgodišnja žena. Usidrili joj su se crni kolobari ispod kestenjavih očiju.

— Traži te Jure Valić za sutra.

Jakov se ogleda. Pogleda na sunce. Izmjeri okom za koliko još vremena može da prekopa taj komadićak zemlje.

— Hoću — reče hladno i uhvati držak motike.

Jek motike — udarci. Pogrbljeno Jakovljevo tijelo u starim rutama se znoji i utjerava u zemlju motiku.

Motika pjeva: klip-klap-klip...

To je melodija donjedračkih seljaka.

Prvi traci jutarnjega svijetla, a pred Valićevom kućom od kamena čekaju njih četvorica polazak na rad.

Valić Jure, koštunjavo lice pedesetgodišnjaka, sličan kao i svi donjodračani. U rutama, sa iskrpanim opancima i motikom preko ramena.

Idu na rad i proćaskaju po koju riječ. Oni su danas kod Valića, a sutra će Valić kod njih. Međusobno i uzajmeno taj njihov rad se proteže odavnina i daleko možda u budućnost, jer hoće da se vežu u karike lanaca i ako ne baš tvrdih, buduć te usluge nemaju kolektivnog karaktera već prijateljske susretljivosti.

Pod nogama im ozvanja tupi bat i sitni kamenčići se kotrljaju. Idu putem, uskim i penju se preko hrapavih kamenih stepenica i hridina što vire po tim donjodračkim putevima.

Postranje: male uske parcele zemlje penju se ispremješano kao crne tarace. Ponegdje skup maslina, ponegdje neprokopani vinograd a između toga po gdjekoji komadić sivo-zelenkaste ledine.

Sedam lica odlažu svoj gvozden alat. Svaki iz grubog domaćeg platna skida okrpane jakete. Pljuju pljuvačku u hrapave dlanove i hvataju drške svojih motika.

Pjeva melodija donjodračkih seljaka; klik-klap-klip. A motike zveče, ako ne preveć resko ali ipak u jednom određenom skladu. Kopa Valić svoj vinograd, kopaju ga i njegovi težaci.

Sunce je odskočilo. Jedan parobrod plovi kanalom. Osam je sati.

— Dobro jutro ljudi! Jeste li umorni?

— Pomalo — odgovaraju u horu.

— Biću ja zakasnila — govori Valićeva žena.

— Nisi — netko promrmlja kroz zube.

Pjeva donjodračka melodija motika: klip-klap-klip . . .

— Ajde te ljudi, već je vrijeme.

— Nije preša, kad dovršimo ovaj »laz«.

— O'ladit će vam se ručak.

Pognuta leđa Valićevih težaka kopaju stožje. Oznojni, sa gorštačkim izrazom prevrću crnu zemlju, a ona se puši i prima novu, tamniju odjeću.

Sada će da se odmore i da doručkuju.

Iz plavog emailnog lonca puši se para. Zvekću muklo žlice od aluminija.

Njih sedmorica posjedalo na tvrdu zemlju između panjeva loze i opkolili lonac. Žena im promješa sa jednom žlicom grašak, da ulje, koje se zlati na vrućoj površini oblije sav taj njihov doručak. Vadi im crnu pogaču kruha i nekoliko kriški bijelog luka.

Jedu Valićevi težaci žuđeno a jede i on. Nema među njima razlike, svi su jednaci: seljaci što žive o svojim žuljevima na donjodračkoj škrtoj zemlji.

— Zbogom ljudi! — i žena ode.

— Zbogom! — prelomi se glas njihovih odgovora.

Pognuti sedam tjelesa ćute i kopaju. Zemlja je teška. Pjeskovita. Prave male piramide stožja u jednoj liniji, u jednom taktu, snažno zamahujući. Mijenjaju svaki svoju motiku, s lijeva na desnu, ili ob-

ratno. I grade, ali taj rad daje škrti plod. Nerodna je donjodračka zemlja, a siromašni su donjodračani.

Sunce peče, blago februarsko sunce što izmami starce na kućna vrata da se na njemu ogriju. Djeca u dronjcima, a mnoga i bosa skakuću u igri oko njih.

Dolina Donjeg Drača je u gibanju, jer skoro svi donjodračani danas kopaju kao i Valićevi težaci — vinograd.

Sunce zapada u pučini. Ona nije plava, sada je užarena, a sunce krvava kugla — dječija igračka, i sa njegovim zalaskom približuju se i donjodrački seljaci svojim kamenim kućama.

I Valićevi su došli.

— Dobra večer!

— Dobra večer!

Sjeli su pred kućna vrata. Izvukli svoju tešku obuću i istresli zemlju sa nogu.

Crna je i niska Valićeva kuhinja. Takove su sve donjodračke. U jednom je kutu nisko ognjište nabijeno sa zemljom i na njemu tinja vatra.

Troje djece trčkare u žmirkavom svijetlu uljenače i čas zovu: »majko«, a čas »ćaća«.

Posjeli njih sedmero oko dugog uzanog stola. Puše i piju iz drvene smrekove posude »bukare«.

— Ako proljeće bude kišno biće nam dobro, inače ako ne bude biće zlo i naopako.

— E, e, sve izgleda da ide na gore.

— Znate ljudi, onaj stariji Bukaličin, što je reka' da je doktor, i što živi u gradu, nije, on je na sudu i nešto piše.

— 'Oće naši, 'oće, da se hvale kao da od tog što imaju koristi.

— Imaju, i te kak've!

— Kak've?

— Pa i ti Ivane Mandin ulagivao si mu se i zvao ga gospodin doktor.

— Kao da i ti nisi.

— Jesam, nepravdam ja sebe — svi smo mi takovi. Mislimo, došao čovjek iz grada velik je i znamenit, a on tamo čovječuljak možda gori nego mi.

Trenutačna ćutnja. Tajac. Kao da je nešto sićušna preletilo preko Valićeve kuhinje.

— Ljudi napijmo se i 'ajdemo spavat. Treba ujutro opet ranit i svak svojim poslom, po običaju.

— Ljudi nazdravlje!

— Živio!

Bukara pređe preko svačijih usana i preko svih ruku.

— Laku noć!

— Laku noć!

Odu. Valić osta sa svojim ukućanima. Jedno mu se dijete zavrzlo oko nogu i pogleda ga veselo.

— Ćaća!

(Ulomak iz romana: »Donji Drač«.)

A. L. VIŠNJEVSKIJ:

NA DNU

Upoznao sam se s M. Gorkim proljećem 1900. godine. Hudožestveno kazalište otputovalo je na molbu A. P. Čehova u Jaltu, da mu pokaže »Galeba« (Čajku) i »Ujaka Vanju«. Znali smo, da ondje živi M. Gorkij, pa smo mislili, da bi bilo korisno upoznati se s piscem, o kome se onda mnogo govorilo i pisalo.

Sjećam se jasnoga, mirnoga jutra, lazurnoga mora, kada je naš parobrod prilazio k Jalti. Na duši je bilo bodro, veselo i neobično radosno. Ostavivši stvari u svratištu, otrčim se okupati. Idući na povratku obalom sretnem čovjeka, koji je odmah svratio na sebe moju pažnju. Ispod duge, smeđe kose, koja mu je padala na pocrnjelo lice, sjale su velike, duboke oči. Visoke čizme, ljetna ruska košulja potpasana remenčićem, širok mekan šešir i debela palica u rukama. Nehotice se zaustavim, a on također.

— Do vraga, ta vi ste Višnjevskij. Poznajem vas iz hudožestvenoga kazališta.

— A vi ste Maksim Gorkij, koga sam upravo ovakvim predstavljao.

Prihvatio je moj prijedlog, da ide samnom u svratište, gdje može vidjeti družinu, koja je doputovala, pa smo krenuli ne žureći. Cijelim je putem pitao o hudožestvenom kazalištu, govorio o svojim simpatijama prema njemu. Skupivši hrabrosti, ispalim mu najednom:

— Napišite za nas glumu, Aleksije Maksimoviću.

— Ne, do vraga, za sada ne umijem pisati glume. Pokušao sam, ali bez uspjeha. Napustim, znate, na pozornicu različitoga svijeta, a nikako ih ne umijem ukloniti.

Onda smo se za vrijeme našega boravka u Jalti sastajali svakoga dana u vili Antuna Pavlovića, kuda je dolazio on, Skitalec i sva družba mladih pisaca.

Prošle su oko dvije godine i Maksim Gorkij doputova u Moskvu, da nam čita svoju glumu »Na dnu«. Snažan utisak od toga čitanja ostao je u meni za cio život. Tako čitati može samo velik glumac. Sve uloge u glumi čitao je Gorkij tako vješto, tako vjerno i s takvim humorom, da smo uživali. Osobito je uspješno čitao ulogu Luke i Aljoške. Čitajući o umirućoj Ani briznu mu suze. Da prikrije smetenost, reče:

— Do vraga, ovaj, dobro je napisano.

Ujutro me probudilo telefonsko zvonjenje Stankovića, našega prijatelja. Uzbuđen mi je saopćio svoj dojam od toga čitanja. »Čitavu noć — veli — nijesam spavao, neprestano vidim oči Maksima Gorkoga.«

Sjećam se, kako je na jednoj od posljednjih proba — želeći nas obodriti — Aleksije Maksimović rekao:

— Ići će, momci, ići će. A ne bude li išlo, napisat ću drugu.

Dobro se sjećam međučina predstave »Na dnu«. Teško da je hudožestveno kazalište još ikada bilo svjedokom bučnijega, burnijega uspjeha osim možda na predstavi »Galeba«.

Zajedno s glumcima izašao je pred općinstvo i Gorkij. Bura je postala još jača. Općinstvo se dugo nije htjelo umiriti. Odjeven u svoje obično odijelo, stajao je Gorkij pred usplamtjelom gomilom, smeten, plašljivo, sa smućenim smiješkom, smetenim očima, trzajući nervozno rukama, popravljajuši pram kose, koji mu je padao na čelo i kao da se žurio da što prije ode ispred tisuće očiju, koje su se upile u nj. Ovacije su bile osobito jake nakon trećega čina, kojega su se posvema bezrazložno bojali u kazalištu. Glumci su otišli u pozadinu pozornice, ostavivši pisca sama u prednjem dijelu. Sada je bura u dvorani dostigla svoj vrhunac. Nova bujica ovacija nakon svršetka predstave. Desetke se puta širio zastor. Općinstvo se nije htjelo razilaziti. Ovacije su se ponovile na drugoj predstavi. Iza svakoga čina dobivao je Gorkij vijence.

Nakon prikazivanja glume »Na dnu« poslala mi je Marija Nikolajevna Jermolova pismo ovoga sadržaja:

»Pobijedio si, Nazarenče! Postajem oduševljena poštovateljica hudožestvenoga glumišta. Nakon predstave »Na dnu« nijesam mogla prići k sebi dvije nedjelje. Ne sjećam se, da je posljednje vrijeme na mene štogod tako snažno djelovalo. Ali što me osobito iznenadilo, to je igra vas sviju. Bio je to neobičan dojam, koga se sada sjećam s oduševljenjem. Ne mogu se osloboditi tih prenoćnika, svi oni kao da su i ovoga časa živi preda mnom — vi, vi, nijeste glumci, nego živi ljudi! Oprostite, oduljila sam, ali tome je krivo vaše glumište. Čvrsto vam stišće ruku M. Jermolova.«

Kada je hudožestveno kazalište bilo pozvano da predstavlja pred novim gledateljima, Gorkijeva je gluma ostala na repertoiru — i stotine tisuća uživale su u njegovoj umjetnosti. U svojoj sobi u kazalištu čuvam veliku fotografiju Gorkijevu s ovim natpisom: »Tataru — Višnjevskom«.

Preveo **S. K.**

HERMYNIA ZUR MÜHLEN :

NEDUŽNA TEMA

Ugovorila sam sa jednim poznanikom da ćemo večerati u jednom berlinskom restaurantu. Sa jednim poznanikom koji se u posljednje vrijeme nije baš odlikovao naročitom hrabrošću. Čim sam sjela za njegov stol prošaptao je on gledajući plašljivo na susjedni stol: »Budite oprezni. Govorite samo o nedužnim temama. Nikad se ne može znati . . .«

»Naravski«, umirivala sam ga i pitala se sigurno po stoti put kako je moguće, da tako velik, plećat, plavi i plavooki muškarac može

biti u tolikoj mjeri plašljiv. No neću mu svojom neopreznošću da pokvarim jelo, govorit ću isključivo o potpuno nedužnim stvarima.

Naravski, čim sam ovaj zaključak stvorila, padale su mi na um takve teme, koje su bile najmanje nedužne. Ali sam gutala riječi i razbijala si glavu o čemu bi zapravo mogli razgovarati. Tad mi pade na um da govorim o vremenu:

»Strašno, ova vječita kiša«, izjavim ja. »Ne može čovjek ni u ljetu da uživa«.

»Ne zaboga«, dahnu pored mene zdvojni glas moga znanca. »Ne govorite o kiši. Moglo bi se pomisliti kao da mislimo da ove godine pada više kiše nego prošle. Moglo bi se pomisliti da mi sa našim riječima ciljamo na eventualno lošu žetvu i na gospodarske mjere vlade«. Dakle sa vremenom nema ništa. A ipak nema nedužnije teme od toga. Konobar pristupi našem stolu. Poručismo večeru i ja rekoh:

»Molim i čašu plzenjskog«.

Moj poznanik upade mi u riječ: »Kako ste rastreseni. Ta Vi ste htjeli da popijete čašu rajnskog vina. Molim dvije čaše rajnskog«, nastavi on uzdignutim glasom.

Kad je konobar otišao zapitam ga ljutito: »Zašto ja moram da pijem rajnsko vino? Od njega me redovno boli glava.«

»Ali plzenjsko«, jadikovao je pored mene šapćući glas: »Strano pivo. Moglo bi se u tom vidjeti neprijateljski akt protiv naše domovine«.

»Moj kućni liječnik rekao mi je da moram odebljati, pa da zato pijem pivo«.

Moj poznanik baci bojažljiv pogled na susjedni stol i prošaputa: »Ne govorite o liječnicima. Moglo bi se misliti da kritizirate arijevski paragraf. A također, za ime božje, ni o advokatima«, nadodade on još tiše.

»Kad odlazite na ljetovanje?«, zapitam ja nakon kratke stanke.

Moj poznanik lako zastenje: »Nikad više neću s Vama jesti. Ta molio sam Vas... Zar ne možete govoriti o nedužnijim stvarima...?«

»Ali ljetovanje...?

»Sad već tu riječ kažete po drugi put. Moglo bi se misliti, da prigovaram vladinoj naredbi da mi činovnici imamo provesti svoje ferije na selu.«

Počela sam jesti. Nije mi prijalo. Moje oči su od dosade zaokružile po dvorani i zaustavile se na jednoj dražesnoj mladoj dami, koja je sama sjedila u jednom kutu.

»Pogledajte onu lijepu ženu tamo lijevo«, — rekog ja, obradovavši se da sam konačno našla potpuno nevinu temu. Ali sam se prevarila. Moj poznanik baci naglo pogled prema uglu i zatvori oči, uda-

rivši kapcima tako da se to gotovo čulo. »Zar me hoćete upropastiti?«, jadikovao je on. »Prvo, što ste rekli »lijevo«, a zatim što ste skrenuli moju pažnju na jednu crnooku ženu, koja uz to još puši. Ta Vi znadete: njemačka žena ne puši. Predstavite si, kad bi ja sad sa udivljenjem gledao ovu ženu, moglo bi se misliti, da obožavam jednu stranu ženu koja puši, dakle ili da sam izdajica ili da nisam čisti Arijevac.«

Izgubila sam strpljenje. »Vi ste idiot«, rekoh ja žestoko, »i lažov. Ja dobro znam, da Vam se sviđaju crnke.«

Moj poznanik postade tako blijed, da sam pomislila da će pasti u nesvijest. »Idiot, lažov«, ponovi on umirućim glasom. »Ta ja sam Vas molio... Ako to tko čuje može pomisliti da govorimo o našem kancelaru. Molim, bez ikakvih političkih aluzija.«

Posvetila sam se tad sva jelu. Izgleda da u ovoj zemlji nema nijedne nedužne teme. Dobro, dakle ja ću šutjeti. I šutjela sam, pet minuta, deset minuta. Moj poznanik počne nemirno da se vrti na svojoj stolici.

»Zašto šutite?« upita on konačno. »To upada u oči. Moglo bi se misliti, kao da se ne osjećamo dobro u današnjoj Njemačkoj. Moglo bi se konačno misliti da ste nepoželjna inozemka, Austrijanka, da kujete kakove urotničke planove, i da ja...«

On zamuknu pri samoj pomisli. Ali nakon kratke stanke ponovno prošapta: »Ta ja sam Vas molio... Dakle govorite nešto, ali samo o nedužnim temama.«

Sad mi je bilo već dosta. Ustala sam. »Ja idem«, izjavim. »Pokvarili ste mi čitavu večeru. Ne mislim je platiti. To prepuštam Vama.«

Čula sam još iza sebe jadikujući glas:

Platiti. Moglo bi se misliti da sam protiv plaćevnog moratorija...«

Ali već sam bila na vratima i sekundu kasnije stajala sam na ulici.

Moj hrabri poznanik nije me više nikad nagovarao da pođem s njim jesti.

Preveo: M. D.

»LITERATURA« PRESTALA IZLAZITI.

Primamo od uredništva »Literature«:

Molim Vas da u »Književniku objavite da je časopis »Literatura« obustavljen i da više ne može izlaziti. Prema tome list više ne treba naručivati i ne treba više slati pretplate. Specijalno se upozoravaju svi da obustave svaku prepisku i da se više ne obraćaju na adresu »Literature«. S. Galogaža.

F E L J T O N

»NJEŽNI RODITELJI«

Prilog k pitanju o razgraničenju psihologije i sociologije

U prošlom broju »Književnika« izašao je prijevod napisa bečkog psihoanalitičara Wilhelma Stekela o razmaženoj djeci pod naslovom »Nježni roditelji«. Držim da treba — u interesu čitalačke publike ovoga časopisa — staviti neke primjedbe na izvode toga napisa.

Ispravna su fakta, što ih Stekel iznosi o reakcijama djece nježnih roditelja na životne zadatke i u ranoj mladosti i u kasnijem životu, a u te životne zadatke spada i seksualitet. Fakta su ispravna, a ipak su prikazana jednostrano, dakle neispravno i netačno, i to u više smjerova: 1) autor ocjenjuje jednostrano važnost tih pojava unutar karakterološke slike dotičnih lica; 2) on neispravno analizira razloge za ono »nježno« držanje roditelja u odgoju; da on napokon dolazi dakako i do netačnih zaključaka kako u pogledu terapije neurotičkih stanja, koja izviru iz tog krivog odgoja, tako i u pogledu sredstava, kojima bi se dao taj krivi odgoj spriječiti.

Ad 1) Stekel uočuje doduše činjenicu, da razmažena djeca zapadaju u konflikte na svim područjima dječjega svog života, napose u školi, a ipak već ovdje prelazi ćutke preko jednoga neobično važnog fakta: ni jednom riječi ne spominje konflikte ovakove djece u pogledu kooperacije sa drugovima i drugaricama — dok mu se čini, da je najveća opasnost za razmaženu djecu u preuranjenom uzbuđenju erotskih osjećaja zbog kobnih posljedica za daljnji razvoj njihova seksualiteta. Ovaj mu se momenat čini toliko važnim, da ga opširno razlaže, dok preko drugih, a ne manje važnih posljedica prelazi s kratkom izrekom: »Poznato je, da razmažena djeca vrlo često postaju nesamostalni ljudi, da se u životu ne mogu snaći, da nisu dorasli udarcima sudbine. O tome ne trebamo više gubiti riječi«. Po autoru iznesena fakta su ispravna, a svejedno je prikaz jednostran i po tome ipak neispravan i netačan. U središtu karakterne slike razmažene djece, i u rano doba i za kasnijeg njihovog života, stoji naime nedovoljan njihov socijalitet, jer ih je »nježni« odgoj toliko razmazio, da nijesu naučili kooperaciju ni na jednom području života: uvijek su dobivali, a nikada nijesu razmjerno jednako uzvraćali; uzvraćali su samo pod cijenu novih davanja; svagda su se služili raznovrsnim metodama ucjenjivanja i podmićivanja — već za djetinjstva rodili su se iz toga konflikti, dok je još krug onih, s kojima su trebali kooperirati, bio uzak i zadaci života dosta maleni; konflikti rastu sa godinama, kako se proširuje krug onih, na čiji su kontakt upućeni, i kako rastu zadaci, koje im postavlja život — dječje se nastranosti razvijaju u neurozu. U velikom nizu tih dječjih nastranosti ima katkad i seksualnih pojava, a unutar neuroze zauzimaju smetnje seksualiteta često dominantan položaj.

Ima li, pitat će mnogi, tolika, čak principijelna razlika između psihoanalitičkoga shvaćanja, kako ga iznosi Stekel, i ovoga ovdje letimično prikazanoga, a koje se temelji na individualno-psihološkoj nauci Alfreda Adlera i njegovih učenika? — Razlika je uistinu zamašna. Freudova psihoanaliza, koja se je razvila iz prakse liječenja neuroza kod individualistično nastrojene građanske klijentele (a ta je klijentela dolazila uglavnome iz krugova velike buržoazije), polazi naime od pojedinca i stane kod pojedinca, ona je individualistična i nimalo socijološka, dijete vremena u kojemu je nastala; stoga psihoanaliza proglasuje dominantnim problemom onaj, naoko barem individualni, problem seksualiteta, a koji se de facto može ispravno samo razumijeti kao jedan, ako i nadasve važan, isječak iz sociološkog problema, koji dominira nad svim ostalim problemima. Individualna psihologija naprotiv, koja se temelji uglavnome na iskustvima kod klijentele iz krugova sitnoga građanstva i kod školske djece iz bečkih predgrađa (dakle iz krugova sitne buržoazije i proletarijata) morala je da traži razumijevanje pojedinca u njegovim društvenim odnosima; stoga je i Adler barem ranije učio, da nema neutraliteta u drustvenim odnosima, da ne može nitko mimoići stvarne zadatke socijaliteta — on

je, i većina njegovih đaka, danas međutim zaplovio reformističkim i idealističkim vodama, te naučava socijalno-politički neutralitet i spasenje čovječanstva odgojem i samoodgojem, dakle »duhom«, posve neovisnim od objektivnih društvenih uvjeta. Ali nekoji Adlerovi sljedbenici nisu skrenuli sa prvotnoga Adlerovog puta ispravnog shvaćanja pojedinca u njegovim društvenim odnosima, te misle za individualnu psihologiju, »da će ona, oživjevši u ovoj epohi, do pravoga svoga značenja doći tek u budućoj«, kako kaže August Cesarec, koji ovim riječima završava svoju studiju »Psihoanaliza i individualna psihologija« (Merkantile, Zagreb 1932).

Ad 2) Nakon ovoga, što je ovdje rečeno, možemo se kraće pozabaviti sa Stekelovom analizom razloga za »nježno« držanje roditelja u odgoju djece. Na prvi pogled bi mogao mnogi pomisliti, da se u ovoj točci autor rukovodi socijološkim gledanjem — on zapravo svodi sve na neo-maltuzijanizam, koji je prodro u čitavom svijetu, kako kaže, i u kojemu vidi glavni, ako ne jedini, uzrok pretjeranoj nježnosti roditelja. I autor nema krivo s ovom uistinu socijološkom tvrdnjom. Ali ni riječi o tome, gdje je uzrok toj neo-maltuzijanskoj pojavi, koja je toliko štetna i kojoj bi trebalo naći lijeka; ni riječi o drugim pojavama u današnjem obiteljskom životu, koji su od jednako kobnih posljedica za karakterni razvoj djece. Ali o tome još kasnije kad budemo stvarali zaključke iz našega razmatranja.

Ad 3) Kako da spriječimo onaj nevaljani odgoj, kako da postupamo svrsishodno, ako je već došlo do štetnih reakcija krivo odgojenog djeteta ili čak do neuroze djeteta ili odraslog?

Na prvo od ovih pitanja nema kod Stekela odgovora do nekih općih fraza, kojima hoće da savjetuje roditelje, dokle smije njihova nježnost da siže, i to je u ostalom ispravno, ako i jednostrano: on vidi glavnu štetu u tome, što majke i drugi odgojitelji djecu »ljube, maze, raznježuju, grle, pritišću, glade«, te što tako dijete prima svoje prve erotske utiske od svojih odgojitelja. Ni tome međutim nema prigovora do ovih: prvo da djeca, koja podnose toliko tjelesnih »nježnosti«, ili imaju neke organske preduslove za strpljivo podnošenje tih dodira (organske »malovrijednosti« kože, sluzokoža, spolovila ili drugih organa u Adlerovom smislu, ev. u obliku preosjetlivosti tih organa), ili su ta djeca već postala žrtvom nevaljanoga odgoja, jer normalno dijete ima suviše drugih interesa, a da bi moglo suviše pažnje posvetiti tako pretjeranim zahtjevima svoje okoline; drugo treba prigovoriti, da u nježnom odgoju igra presudnu ulogu ono mazenje odgojitelja, koje djetetu oduzima svaku pravu mogućnost aktiviteta, jer mu unapred sve olakšava, čime ga spriječava i u tome da nauči potrebnu kooperaciju za daljni život, kako smo to ranije spomenuli. Sada razumijemo bolje, zašto naš autor nema drugog odgovora do onih nekih općih fraza, a odgovor bi morao glasiti: razlog leži u obiteljskom odgoju, koji danas ne odgovara više objektivnim društvenim uvjetima, zbog čega dolazi taj odgoj u sukob s tim uvjetima, dok je u ranijim epohama bio posve, ili barem više adekvantan društvenoj situaciji — bila bi dakle potrebna historijska i sociološka analiza obitelji unutar produkcionih odnosa i društvenih uvjeta. S ovom spoznajom možemo istom doći do jasnoga odgovora, što treba da se popravi. Socijološko pitanje traži socijološki odgovor, socijalne nedaće možemo liječiti samo socijalnim lijekom. Naš autor međutim hoće da odgovori na socijološko pitanje sa psihologijom i njome hoće da liječi socijalne nedaće. Z a t v a r a l i o č i i n e ć e d a v i d i? Bilo kako bilo, svakako taj vrstan psiholog (a poput njega i mnogi drugi) difamira samo i obescjenjuje svoje veliko psihološko znanje i svu psihološku nauku.

Slično vrijedi i za pitanje terapije štetnih posljedica krivoga odgoja. Dakako da ovdje ima glavnu riječ psiholog, dotično psihoterapeut. Ali mnoge spoznaje, stečene psihološkim ispitivanjem, sociološkog su značaja i traže in ultimus socijološkoga lijeka. Da ostajemo samo kod ona dva primjera, što ih Stekel spominje. Ako su djeca postala bludnice kao »žrtva svoga milieu-a« — je li to tek psihološka dijagnoza? I drugo: one slučajeve tvrdokorne besanice djece i noćnih napadaja straha, koje je autor izliječio »jednostavnim« sredstvom, da im je dao posebnu spavaonicu — koliko djece m o r a spavati u spavaonici roditelja (čak u »spavaonicama« u kojima spava i svakojaka druga čeljad!), a ne iz razloga »da zabrinuti roditelji mogu budno paziti na najtiši

dah dragog stvorenja« (kod čega nuzgred spominjemo, da je autorovo liječenje ipak samo simptomatsko, jer ne obuhvaća cijelokupnu socijalnu ličnost) — zar i pred time naš autor z a t v a r a o č i i n e ć e d a v i d i ?

* * *

Držim da je trebalo ovo reći u interesu čitalačke publike ovoga časopisa, kojemu nije program, da zabašuri krutu zbilju onom najopasnijom metodom, da donosi prikaze iz ma kojega područja znanosti ili života, koji prikazuju sama fakta možda potpuno ispravno, a u jednom sistemu koji važnost i značaj tih samo po sebi ispravnih fakata iskrivljuje. Nije program ovom časopisu da pogled svojih čitaoca skrene sa dominantnih u cijelom našem bistvovanju problema socijaliteta na druge podređene, ma koliko interesantne i nadasve važne probleme. I što je ovdje rečeno o konkretnom napisu Stekelovom iz prošloga broja »Književnika«, vrijedi u još znatnijoj mjeri o njegovoj knjizi »Moderni brak«, čiji je prijevod na naš jezik objavljen uz onaj napis: radi se o zbilja dosta iscrpnom prikazu današnjega braka (dakako građanskih krugova!), pisanom vanredno čitko i duhovito, a i sa mnogim socijološkim primjedbama — ali taj uistinu centralni socijološki problem služi zapravo autoru samo za duhovite dosjetke, te mu tako postane to djelce interesantan feljton, a nikako ono što hoće da bude i što bi trebalo da bude: popularizirana znanost. Ali upravo literarni radovi ove vrsti naročito su opasni za čitaoca, koji nije sociološki dovoljno vaspitan — kvintesenca je naime ovakvih i sličnih psiholoških radova: Ispravno ćeš odgajati dijete i uspješno ćeš liječiti čovjeka, ako ga prilagodiš sredini i postojećim prilikama. A mi znamo da živimo u vremenu, kada pretežna većina ljudi nema nikakvoga razloga da se prilagodi, već naprotiv kada bi trebala da iz temelja promijeni prilike. I današnja će djeca stajati jednoga dana pred istim tim zadatkom, za koji bi morali biti bolje spremni nego što smo to mi.

Stekel kaže: »Previše se bavimo oko djece. Previše se igramo teorije u odgoju djeteta. Previše pažnje posvećujemo djeci« ... To je ispravno, ukoliko teorija ne vodi do ispravne prakse. Ali tko zna, što treba da traži od prakse: da mora praksa temeljito izmijeniti društvene prilike (»umwälzende Praxis«), taj mora da se dovoljno teoretski spremi, a tada će i znati kako treba odgajati djecu.

Lijepo kaže Stekel: »Ljudi se nevjerojatno naivno ponašaju u seksualnim stvarima. Zatvaraju oči i ne će da vide.« — Za njega i za sve ostale građanske psihologe mogli bi reći, da se nevjerojatno naivno ponašaju u s o c i j a l n i m pitanjima, da z a t v a r a j u o č i i n e ć e d a v i d e.

Dr. med. Ivan Prpić

JEDAN FRANCUSKI ROMAN.

Louis Ferdinand Céline: Voyage au bout de la nuit, Paris, Denoel & Steele.

Ovaj roman, čiji je simbolički naslov neprecizan i nejasan, važi sada u Francuskoj kao nainteresantnija knjiga posljednjih godina. Medjutim nema nikoga koji ne bi dodao jedan »ali« kada govori o toj neugodnoj knjizi. Netko kaže, da jezik nije francuski, nego nekakav argot, koga je pronašao Céline, netko opet prigovara kompoziciji knjige — a nitko ne može da šuti i nitko nezna pravo kamo ova knjiga spada, u koju »rubriku«; jer u Francuskoj vole mnogo rubrike. No pored svega toga je ovo »**Lutanje do konca noći**« veliki literarni uspjeh.

Knjiga je naročito jaki izražaj duboke krize koja drma cijelom Evropom, knjiga jednog pesimističkog samotnika, koji vidi samo još propast. To je anarhistička knjiga, izraz rezigniranog raspoloženja, koje je zahvatilo gradjansko društvo i onih zemalja, koje izvana još daleko nisu tako obuzete krizom kao što je Njemačka. To je knjiga koja anatemiše ovo društvo, a da ne naznačuje što bi moglo i trebalo stupiti na njegovo mjesto. Autor vidi samo »noć« i »luta« do konca te noći. Njegova knjiga je jaka knjiga, iako pilot ovog lutanja nema kompasa i usljed toga nasumce luta.

Sadržaj romana: Neki mladi student medicine iz Pariza biva na početku rata unovačen. Rat mu nije neki junački doživljaj nego gadjenje i stalan strah pred smrti. Kazati će se da to nije ništa originalno. No novo je u toj knjizi svakako sam prikaz: nitko nije tako nesmiljeno i otvoreno ocrtao onaj vječni

strah »hrabrog ratnika« i potpunu besmislenost onog pojedinačnog djelovanja. Junak vidi kako mu drugovi bivaju raskidani. Kada on kasnije na fronti ugleda razrezane svinje, koje vise kao provijant, vidi on u njima raskomadane drugove, koji su mu mimogred rečeno potpuno strani i ravnodušni, počima da viče. Dobiva slom živaca i bude otpremljen u ludnicu. Ludnica je ispunjena sa pravim ludjacima i simultantima. Céline prikazuje svaku pojedinu scenu rata kao i ludnice savršeno ekzaktno i realistično i baš to čini ovo romantično »lutanje« tako interesantnim i vrijednim, da, upravo jedinstveno vrijednim usprkos potpune neodredjenosti uzročnih veza.

Junak romana biva otpušten — nezna se doduše kako i zašto — nalazi se na nekoj ladji i plovi — još je uvijek rat — u kolonije, u mali Togo, no ne više kao heroj nego kao zabušant. Rat nije bio nikakva herojska stvar, no kolonije su pakao. Graznicu, dizenteriju i bjesnoću, sve to vidi Céline u kolonijama. On mora u tim kolonijama u nekoj prašumi da smijeni jednog namještenika neke trgovačke kompanije. Ovaj namještenik pobjegne sa novcem kompanije i ostavlja svom nasljedniku nekoliko stotina konzervi sve sa istim sadržajem. Svaki dan jede junak romana iste konzerve i već od samog toga mogao bi čovjek da poludi. Neki drugi namještenik koga on susreće imade više stotina kutija konzervi od paradajza i oni mijenjaju konzerve, i to je jedino realno veselje kojega imadu u onoj okolini vječno bolesnih i poluludih Crnaca. Našao ga je doduše već onda kada je bio na bijegu iz te kompanije i ovaj namještenik koga je on susreo bio je interesantan tip. Spremao je pedantno godišta od novina »Corriere della Sera«, no ne kao novine za čitanje, jer nitko ne čita novine u kolonijama, nego za klozetni papir. Ova simbolička upotreba novina je za Céline-a simbol svih kolonijalnih krasota. Rat to je ludilo, kolonije to su prljavština i ludilo; što onda preostaje od civilizacije jedne velike države?

Ništa ne preostaje. Na bijegu oboli i bespomoćno ga dovedu na španjolsko područje. Tamo ga njeguju i kada se oporavi prodadu ga kao mornara na neku kriumčarsku ladju. U New-Yorku uspjeva mu da pobjegne. I ovdje u Americi kao radnik kod Forda nalazi on na prvog i jedinog poštenog čovjeka ove knjige — na jednu prostitutku. I opet je to simbolički potez. I o ovoj prostitutki s kojom živi govori on nježno i toplo. Je li to romantika starog stila? Ne, jer pri svemu tome ocrtava on kao i prije svaku pojedinost sa realizmom koji začudjava i bez ikakvog iskrivljavanja, iako se radi o najintimnijim stvarima.

I ova se epizoda završava, a da se nezna ni kako ni zašto. Junak romana dolazi opet u Evropu i nakon što je dovršio studij postaje liječnik u nekom pariškom kvartu. Opisuje Pasteurov institut: jedan glasoviti starac vrze se onamo, dok laboratorijski sluga kuha na plamenu odredjenom za kemijske analize. Stari učenjak tuži se na to, da se cijeli svijet previše bavi sa kolerom i tifusom i da je na tom području prevelika konkurencija, pa poziva junaka romana, da podijeli s njime njegovo posljednje veselje: da poput starca osmatra divne noge učenica nekog liceja, koji leži u blizini.

Tako gleda junak romana na znanost. Tako on postaje liječnik i kao liječnik jednog sirotinjskog kvarta gleda on oko sebe samo kaljužu, intrige, zavist, zlobu, prostotu i kriminalne afere, borbe za nasljedstvo i ludost — pakao mirnog opstanka tih malih ljudi. Knjiga nema završetka i lutanje do kraja noći ne dovodi do nikakovog konca. Manjci ove knjige su očiti. Njene prednosti nisu tako očite, no ipak su veće nego njeni manjci.

Jasno je, da je kritika društva, što ju Céline u toj knjizi vrši, jednostrana, iscerena, tako gorka, da nekada djeluje i pretjerano, no zato je ona ipak čvrsta, diktirana mržnjom pune savjesti, koncipirana sa oštrim smislom i bez ikakovog uljepšavanja, ugladjivanja, ublaživanja, napisana po velikom umjetniku. Sve što je u tom romanu romantično proizlazi iz manjka jednog odredjennog gledanja na svijet, koje bi trebalo da nadomjesti ovo trulo i pokvareno društvo sa novim. To je destruktivna knjiga u konzervativnoj modernoj evropskoj državi, destruktivna po sadržaju, destruktivna po formi, destruktivna po mišljenju. No pored svog romantičnog sadržaja, to je knjiga, koja je u svojim detaljima realistična, koja ne opisuje samo raspoloženje očajanja nego i one okolnosti koje dovode do tog očajavanja. To je knjiga jednog pjesnika a ne pisca koji optužuje, nije reportaža, nije roman, a ipak knjiga, koja se poput

romana čita. I iz ove knjige doznaje se mnogo toga što je novo. O kojim knjigama se to može još reći?

Usprkos svih slabosti to je jaka knjiga, jedna od malog broja sadanje literature, koja prikazuje današnje vrijeme, iako sa tim vremenom sam autor nije na čistom.

Maslov.

JACK LONDON: GVOZDENA PETA.

Izdanje Biblioteke Epoha, Zagreb 1933.

Za 40 godina svoga života Jack London je napisao 49 knjiga. Roman »Gvozdena peta« napisan godine 1906., dvadeseto je djelo Londonovo. Bilo mu je tada ravno trideset godina.

Otac mu bijaše radnik. I sam Jack bio je fizički radnik.

Ono što je pisao o radnicima Jack London nije izmišljao. Ono o čem je pisao vidio je svojim očima i osjetio na svojim ledjima. Potekla sa tog temelja prožeta su njegova djela odlikama te sredine: borbenošću i optimizmom.

Taj Londonov optimizam, koji provejava svima njegovim knjigama nije onaj jalovi optimizam: »pravda mora na koncu pobjediti« (kao u američkim filmovima), već je to optimizam rodjen iz dobrog poznavanja zakona razvitka ljudskog društva. Taj optimizam učinio je Jack Londona najomiljenijim piscem mladosti čitavog svijeta.

Svoja naziranja Jack London je najjasnije izrazio u tri svoja djela: »Morski vuk«, »Gvozdena peta« i »Martin Eden«. U jednome pismu iz g. 1908. on kaže: »Upravo sam dovršio jedan roman od 145.000 riječi (»Martin Eden«). On mi neće pribaviti prijatelja«. A mjesec dana pred svoju smrt g. 1916. piše: »Martin Eden«, i »Morski vuk« dugo prije »Martina Edena« bijahu protesti protiv Nietzscheove filozofije, u koliko filozofija Nietzscheova zastupa silu i individualizam sve do rata i razaranja i okreće se proti saradnje, demokracije i socijalizma. Pročitajte ove dvnje knjige, tada ćete razumjeti moje stajalište«.

Ipak, nama je »Gvozdena peta« najbliža. U njoj je London prikazao ono društvo čijom se nadgradnjom javlja Nietzscheova filozofija. Tu je on prišao radnji ravno, neposredno, odzdola. Tu nam je njegov govor najrazumljiviji. Tu je on čavao udario po glavi.

»Gvozdena peta« je ime koje je Jack London dao onom »najnemilosrdnijem i najstrahovitijem despotizmu što ga je povijest čovječanstva ikada vidjela«, despotizmu kojemu je u naše dane pod imenom fažizma i hitlerizma uspjelo da zauzme vlast.

Nikada ova knjiga nije bila savremenija nego li danas. Nikada nije bilo potrebnije pročitati ju i po drugi i po treći put.

Jack London je u »Gvozdenoj peti« pokušao da u obliku romana dade osvjetljenje savremenih društvenih odnosa, pokaže njihovu povezanost i ukaže na neminovnost jednog određenog izlaska. U jednom duhovitom okviru, kao da je djelo izdano sedam stoljeća iza naše epohe, razlaže on tadanjem čitaocu čitavo uređenje društvene mašinerije u početku 20. vijeka.

Poglavlje za poglavljem govori: o odnosu izmedju rada i kapitala, o ulozi crkve, štampe, umjetnosti, o klasnom moralu, o trustovima i malom kapitalu, o radničkom pokretu.

Ekonomsko-društveni zakoni koji vladaju svijetom iznešeni riječima jednog velikog pjesnika, i baš zato razumljiviji milijunima ljudi.

»Gvozdena peta« uz »Morskog vuka« i »Martina Edena« ostaje najviši uspon ovoga pisca.

Ali Jack London nije bio samo veliki borac nego i veliki umjetnik. Mnogo je vidio i umio da dade na stranicama svojih knjiga od onoga što je osjetio. U nizu preteča nove književnosti ima samo jedan pisac kod kojega su se umjetnost i ideologija isto tako savršeno ispreplele: Maksim Gorkij. Obojica su potekli odzdola, u knjigama obojice živi, fiksiran zauvijek, život obespravljenih.

Lik Avise Everhard, drugarice Ernestove (u ovom romanu) može se usporediti sa Vjerom Pavlovnom (u djelu Černiševskoga: »Što da se radi?«) možda najsvjetlijom ženom ruske književnosti.

M. J.

PREVOD CANKAREVOG »SLUGE JERNEJA« NA ESPERANTO.

U izdanju esperantske revije »La suda stela«, koja izlazi u Sl. Brodu, izašlo je ove godine na esperantu Cankarjevo odlično djelo »Sluga Jernej i njegovo pravo« (Servulrajto«).

Esperantisti cijelog svijeta dobili su ovime pored esperantskog prevoda Mažuranićevog eposa »Smrt Smailage Čengijića« uvid u dio naše ponajbolje slovenske socijalne književnosti. Jernej je simbol eksploatisanog agrarnog proletarca. Njegova borba, njegovo stradanje je borba i stradanje cijele njegove klase.

Odnosi njegove klase isti su u građanskom društvu cijeloga svijeta.

Radi toga je i borba Jerneja za njegovo pravo u stvari općeljudska, internacionalna.

Upravo to povećava vrijednost ovog esperantskog izdanja i u tome leži najglavnija zasluga naših esperantista, da su ovo odlično djelo putem esperanta stavili u svjetsku cirkulaciju.

Tim izdanjem pošao je Jernej u široki svijet. Čitati će ga razni ljudi, razne nacije. Čitati i shvatiti će Jerneja i njegovu borbu i bijeli i crni i žuti ljudi. Na svim kontinentima naići će Jernej na svoju klasu i svi njegovi drugovi razumjeti će strahovitu tragediju Jerneja kao tragediju svoju.

Svi će oni duboko razumjeti i shvatiti Jerneja kada kaže:

»Četrdeset godina prođe od kako prekoračih taj prag gospodareve kuće. Ta kolibica tada toliko bijedna i uboga, da se stidio gospodar i sluga. Potocima tekao je znoj i sagradismo kuću na radost žena i u čast ljudima. Tko je sagradio ovu kuću? Svi su mrtvi, umrli. Ostao sam samo ja, zadnji gospodar. Tko je obrađivao to polje, tko ga je proširio?

Svi su umrli ostao sam ja poslednji orač, poslednji kosač. I gle čuda neviđena. Četrdeset godina rodila je jabuka, kraljica bašte i došao tuđinac iskopa jabuku i posadi na pećinu. Gledajte čudo neviđeno! Četrdeset godina rabotao sam, da sastavim temelj kuće, znojem sam nakvasio polje i livade. I kad sam sagradio kuću, kad su polja i livade počele roditi dođe čovjek — odkud li samo dođe — i reče: »Nisi prvi! Otjera me u štalu i sam sjede za peć i napuni lulu —«

Djelo je odlično obradio Dr. Jakov Stefančić iz Beograda u esperantskim stihovima.

Sama oprema knjige a naročito tisak su uzorni. (Knjiga je štampana u tiskari V. Buk, Sl. Brod).

Simbolika Jernejeve tragedije, njegovo lutanje za pravicom izraženi su originalnom fotomontažom, koja na prvi mah daje knjizi solidan, socijalni karakter.

Dr. I. K.

E. E. NOTH: NAJAMNA KUĆERINA.

Izdanje »Nolit« Beograd 1933.

Ernst Erich Noth, mladi njemački književnik, prikazao nam je u svojoj knjizi život jedne najamne kućerine i njenih stanovnika. Radnici, namještenici, sitni činovnici i studenti, to su stanovnici ove najamne kasarne, kao i svih drugih gdje god one postoje.

Imena su druga i drugim jezikom govore, ali posvuda jednako se pate stanari ovih mračnih kuća. Iste su im nevolje, ista i stremljenja. Zato knjiga Nothova ima širok čitalački krug.

Proleteri, zaposleni, poluzaposleni i nezaposleni. Činovničići — malogradjani koji sami ne znaju kuda bi; htjeli bi da budu neka gospoda, a eto, iste ih stjenice žderu ko i sve druge u ovoj kući. Prostitutke, hohštapleri, ruski emigranti, dno velikoga grada.

I život jednoga dječaka, vjerovatno samog pisca. Srednja škola, pubertet, prve političke krize koje proživljava dječak. Raspadanje porodice uslijed ekonomsko-socijalnih uzroka. (Na koncu knjige, kad dječak odlazi iz obitelji, on osjeća: »Nema više ničeg medju njima što ih odvaja — ali nemaju ni ničeg zajedničkog«).

To je Nothova: »Najamna kućerina«. Može se u toj knjizi osjetiti na mjestima nedovoljno vladanje tehnikom pripovijedanja ili neujednačenost u obradi pojedinih djelova knjige, ali se ne može reći da pisac nije proživio ono

što je napisao. To svjedoči ono mnoštvo detalja, koji se ne mogu izmisliti, a koji se nalaze u njegovoj knjizi, kao i u svakom odista umjetničkom djelu. Po njima ono dobiva snagu uvjerljivosti.

Prijevod Ilije Kecmanovića dobar.

KULTURTREGERI

Herr von G o m o l, do jučer isto kao i Goebbels i mnogi drugi heroji njemačke nacijonalne »revolucije« nepoznata veličina, počastio je nakon Sarajeva, Beograda, Splita i naš Zagreb svojim posjetom. Došao je — kako reče — pozvan od viđenih Jugoslavena — (kojih?) —, da nam izjavi pravu pravcatu istinu o sadašnjem zbivanju u Njemačkoj. Da svom predavanju dade značaj kulturne svečanosti i da naglasi kulturtregerstvo, okitio se taj »vijesnik istine« željeznim krstom.

U 99 od sto bili su ono stotinjak slušatelja članovi ovdašnje njemačke kolonije i Društva prijatelja Njemačke, te nekoliko bivših austro-ugarskih c. i kr. oficira, koji zamijeniše zlatni generalski kragen — celulojdnim. Ta publika napunila je najmanju dvoranu zagrebačke burze i otvorenim je ustima gutala glajhšaltovanu poruku Führera.

U takovoj atmosferi nije »vijesnik istine« zaista imao razloga, da se boji bilo kakove kritike, primjedbe, a kamo li ispada, no ipak ga nije ostavio onaj histerički strah, koji toliko karakterizira Hitlera i njegove epigone. Iznenada, tek što je započeo predavanjem, Herr Gomol je skočio, upiljio se prema dnu dvorane i počeo kao na žeravici da viče: »Was pfeifen Sie dort, Sie brauchen gar nicht zu pfeifen, das bringt mich nicht aus der Fassung, wahrhaftig nicht aus der Ruhe, pfeifen Sie nur . . .« Slušaoci se čudom pogledaše, nastade tjeskobna šutnja, koju tek jedan objasni: nitko nije fićuknuo, već je samo na zavoju iz Jurišićeve ulice u Martićevu zacvilio — tramvaj!

Nikada nismo čuli praznijeg predavanja od toliko plitkog patosa Herr Gomola. Što je rekao? Ništa — ili je lagao. Kako je svoje tvrdnje obrazlagao? Ničim — ili časnom riječju! Evo nekoliko poteza tog govora:

— Njemačka nije naoružana. Vijesti su lažne. Ako je i tačno da bataljuni SA i SS svakog drugog dana marširaju na vojničke vježbe, oni nemaju oružja, u najboljem slučaju dječje igračke, i vježbaju samo zato, da si malo spruže lijene kosti. — Njemačka ne misli na rat. Njena je želja mir sa svakim. Hitler je apostol mira. Možete mi vjerovati, so wie ich hier stehe —.

Tako Herr Gomol prijateljima Njemačke u Zagrebu, isto tako Goebbels narodima u Ženevi, a najednako i Hitler preko mikrofona svijetu. (A Austrija?, a koridor?, a Ukrajina?, a kolonije? . . . a Herrenrasse? ?).

Dalje. — Stara pripovjest o trulosti parlamentarizma. Istog onog parlamentarizma, kojim je Hitler na broju glasača »legalno« došao na vlast. Führerprinzip sada je zapovjedana moda cijelog zbivanja u Njemačkoj.

Obrazloženje: »Iz sto šupljih glava nikada mudrac, iz sto kukavica nikada junak« (Gomol).

— Antisemitizam, zlostavljanja Židova, pogromi u Njemačkoj — to je izmišljotina. Židovi imaju sva prava. Ta evo crno na bijelom dokaz, da su čak osnovali svoj Kulturbund. Stavljam taj dokumenat (prospekt za osnivanje Kulturbunda) na stol, svaki ga može lično vidjeti, opipati, samo neka mi ga ne odnese. »Nijednom Židovu nije ni vlas pala sa glave« (ali kolike su 6. marta posijedile?).

I nakon te legendarne Hitlerove krilatice, citira Goeringovu: »Wo gehobelt wird, fliegen Späne« i u istom dahu g. Gomol javno reče, da je on lično najveći neprijatelj antisemitizma. Poziva se na daljnje njemačke poslovice: Tko se jednoć ofuri, taj bježi od vatre — Pritisak izaziva protupritisak. Veli da je na to upozoravao faktore Njemačke. Nisu trebali da tuku po Židovima, jer pritisak izaziva protupritisak: Židovi su organizirali javno mišljenje svijeta, protest, bojkot. Toga nam nije trebalo. Ali sada je bolje, jer: Tko se jednoć ofuri... Evo tako se zapliće Herr Gomol. I nastavlja o jedinstvenosti sve Njemačke.

— Führer je mistično čudo. Nacijonalsocijalistički pokret počeo je sa sedam boraca, podizao se na desetke, stotine, hiljade, stohiljada, prvi milijon itd. itd. (Sve smo to stoput čuli na radiju, i hiljaduput čitali u glajhšaltovanoj presi. Izgleda da i nemaju što drugo da kažu).

— Cijeli narod od 65 milijuna stoji iza Führera. Svi su jedan duh, jedna volja. Nema stranaka. Ni nacijonalnih, a kamo li socijalnih. Nema komunista, nema marksista — može mi vjerovati — mein Wort darauf. Itd. itd.

Herr von Gomol mogao je iz čednog pljeska razabrati, da nije zadovoljio ni one svoje malobrojne sumišljenike, koji jedva dočekaše, da čuju riječ iz rajha, da osjete dah kojim diše Führer. Čak ih je i razočarao svojom izjavom, da nije — antisemit. Dakle i na toj strani fijasko.

Vječna šteta da nije govorio pred masom hiljada. Ovakovi propagatori hitlerske ideologije (a mogu li Hitlerovi propagatori biti drugačiji?) rastjerali bi i najoduševljenije naci-simpatizere.

A naša javnost? Rastjerala bi ovakove kulturtregere!

luc.

LIDIJA SEJFULINA: VIRINEJA.

Izdanje »Nolit«, Beograd 1933.

Lidija Sejfulina prikazana je našoj čitalačkoj publici po nekoliko prevedenih osebujnih i briljantnih novela.

Međutim, ovom zadnjom Nolitovom knjigom upoznajemo Sejfulinu kao vanredno snažnog pisca romana, u kome se najgrublja i najsilovitija gibanja kolektiva (dana golemim zamahom) kreću i rješavaju preko individualnih tragedija, ispripliću se njima — da te lične tragedije Sejfulina prikaže s neobičnom nježnošću i finim osjećajem; a da u isti čas te pojedine ličnosti izrastu kao silni spomenici heroja na golemom podnožju socijalnih zbivanjâ.

Veličanstveni lik prkosne, »bestidne«, surove djevojke, muškarački odvažne, odlučne, svojstvene, nove životne družice — žene, jedne majke i herojskog borca Virineje... nije niti na jednoj stranici, niti u jednom retku ove knjige titrava fantazija spisateljice. Njen lik je srašten s vremenskim događajima i životom kolektiva u njima, on je izraz te stvarnosti — on uvijek izrašćuje svom svojom težinom i veličinom iz socijalnog i ekonomskog podnožja svoga vremena.

I baš stoga je lik Virineje tako ogroman, a Lidija Sejfulina pisac neobične snage!

*

Već u početku romana bavi se Sejfulina predratnim, zabitnim ruskim seocem i životom u njemu — stvarajući tako podlogu razvoju radnje i djelanju njenih pokretačâ — pogodila je psihozu predratnog seoskog života. prožetog religioznim misticizmom (tako karakterističnim za selo u naslućenju vrtoglavih obrta i promjena). Iz takovih prilika izrastao je lik seljaka Magare i njegovih nesuvislih proroštavâ.

Ratne prilike: selo bogomoljivih žena, nejake djece, nemoćnih pobenavljenih staraca, mladih i jedrih, ostavljenih snaša i djevojaka. A s druge strane: gospoda općinari i graditelji, koji se kriju pred ratom otežući s dovršenjem pruge; stanuju po vilama izgrađenim državnim novcem za svoju udobnost, pijani tipovi blude s građanskim ženama, priželjkujući za sočnim, svježim mesom seljačkih snaša; dok se njihovi muževi i braća »maju carevim poslom«. Zbog toga je kod seljaka, koji shvaća seljačku nevolju, odnos prema građenju pruge isti kao prema ratu: samo, da se što prije svrši.

Iz takve sredine izvučena je Virineja, koja se već u svojoj djetinjoj dobi izvila kao prava divlja i prirodna suprotnost slaboumnom blebetanju, bogomoljivom, molitvenom uticaju svojih roditelja. Otac joj se »mučio boga radi« i tražio »pravednu zemlju«. Isto joj tako mater svela od molitava. »— A Virka je zbog toga, sa isto takovom strašću, kojom su se roditelji mučili boga radi, bila obuzeta gnjevom protiv boga«.

Takovoj sredini, s takovim naziranjem opire se u svemu svježa, snažna, bistra, nepopustljiva i svojstvena dvadesetgodišnja Virineja. Njezin noćni prilazak životu jektičava Vasje, njen blud, njeno skitalaštvo, pijančevanje, natezanje, bogohuljenje — sav njezin život nije ništa drugo nego divlja, iskonska suprotnost, prkosni inat ustajalom seoskom životu; koji miriše po svetoj vodici i bosiljku; potpuno svijesno protivljenje truležu, gnjiloći, gluposti i običaju.

Nagli preokreti u Virkinom životu nisu psihološki motivirani — oni su se prosto zbili, kaošto se to zbiva u životu, naglo i nenadano; po diktatu sredine

i promjena u njemu. A ipak svojim unutrašnjim životnim bivstvovanjem i jačinom svog unutrašnjeg bića i spoznanja; ona odvažno i prkosno stoji suprot svih besmislica i žabokrečinâ društvenih, skidajući takovim nastupima masku krvave mu stvarnosti.

Ona je prešla sve putanje i strahote društva u kome je bivala i afrontirala mu: »ne postoji više nikakva vlast, jer mi više ništa nije strašno«. To je vršak otpora!

S kakvim divnim osjećajem Sejfulina opisuje čežnju majki da se rat dovrši, da se vrate sinovi, muževi. A gospoda, koja su došla da propagiraju rat, vojevanje, da uzdižu »herojski duh«, ne razumiju, da je ratovanje, vojska, odstupanja — »stvar vlasti i cara«. »A seljačko je: Vanjkina smrt, Petruhine rane i što prije kraj svemu«. »To je ono krvno što su dali ratu i o čemu samo vode računa«. U tim časovima pokazuje Sejfulina svu snagu svoga stvaranja, koju sačinjava sâm život kolektiva i njegovo duboko poznavanje. Jednim kratkim, neobično duhovitim upadom ili u jednom malom slučajnom momentu međusobnih sudara pojedinih licâ — otkriva Sejfulina ne samo njihova duševna stanja, njihove lične karakteristike, njihove snage i slabosti; nego i društvo i vrijeme i bit toga društva u tom vremenu — koje uvjetuje život istih licâ.

Sve ono smušeno, trzavo, bezglavo vrijeme revolucionarnih godina, koje je Sejfulina virtuozno opisala, sva tuga, sva bol, čežnja i jad sela staložio se u ličnosti Virineje, materijalizirao se u njoj; čija buntovnička, suprotstavljiva, neslomljiva osobina dolazi tek sada u jednomjeran i prirodan tok s vremenom i događajima.

Sva krasota kolektivnih osjećaja i dubljine majčinskih srdaca, buknula je u Sejfuline na par stranica ove knjige, gdje se ocrtava prelaz k novom životu i osjećaju, gdje se giba upao točak narodnog života iz jaruge kao konačnoj pobjednoj rezistenciji (XI. glava). To su ujedno stranice koje se mogu ubrojiti među najosjećajnije i najdublje u čitavoj svjetskoj literaturi.

Ali sva njena veličina je u tom, što se taj život pojavio po njenoj (i Pavlovoj) individualnoj dubokoj tragediji, tim dubljoj što nije sâma doživjela da živi i da vidi kako drugi žive životom, kojima je ona već odavno živjela, protiveći se društvenim tamama. — Prijevod Mire Čehove, osvježen dobrim narodnim riječnikom, čini ljude i njihove razgovore potpuno blizima.

Ivan Kovačić

PREDAVANJE DR. BRANKA GAVELLE O PROBLEMIMA REŽIJE

U priredbi Pučkog teatra održao je ovih dana režiser i poznati kazališni radnik Dr. Branko Gavella predavanje o problemima režije. Za ovo predavanje postojalo je veliko interesovanje, kako radi ličnosti predavača, tako i radi aktuelnosti postavljene teme. Tim više što su priređivači u objavama ovog predavanja navjestili da će biti govora o socijalnoj funkciji teatra, o pučkom i propagandističkom teatru, hudožestvenicima i sličnom.

Međutim, predavač se — vjerovatno iz razloga oportuniteta — ograničio samo na prikazivanje onih elemenata koji sačinjavaju specijalnu zanatsko-stručnu stranu teatra, zadržavši se uglavnom samo na rekvizitima glumačke umjetnosti. Podvukao je tri temeljna faktora na kojima po njegovom mišljenju počiva komplicirani fenomen teatra. Prvi je faktor sam glumac, drugi je faktor kolektivni karakter glumačke umjetnosti, a treći je faktor reproduktivnost kazališne umjetnosti. Iznio je zatim svoje lično shvaćanje o psihofizičkom prenosu sa glumca na gledaoca, detaljno je analizirao glumačka izražajna sredstva (glas i pokret), markirao je razliku između dramskog i opernog glumca, objasnivši svoje specijalno stanovište u pitanju režije opera. Na koncu se dotakao odnosa između kina i kazališta, naglasivši da danas na žalost kazalište često puta imitira kino i obratno, mjesto da svako od njih izvodi na svom području ono što je njemu svojstveno. Tom prilikom je istakao vrijednost ruskih filmova u poredbi sa »nepodnosivo glupim« filmovima njemačke produkcije. Na koncu je govorio o režiserima i iznio svoja mišljenja na probleme režije.

Samo predavanje bilo bi nesumnjivo od interesa za auditorij sastavljen od kazališnih stručnjaka, ono bi sasvim lijepo spadalo u okvir koje glumačke škole ili kakvog redateljskog kursa, ali širu publiku, pogotovo publiku koja dolazi na priredbe Pučkog teatra, ono nije moglo interesirati. Za tu publiku je

to predavanje bilo preteško i prilično nezanimivo. To se očitovalo i u diskusiji, koja se razvila nakon predavanja. Primjedbe, koje su padale iz redova slušaoca, naročito omladine, odnosile su se u glavnom na to da predavač nije govorio o socijalnoj ulozi i značaju teatra. Prigovaralo se da je potpuno mimoišao sadržaj i tendenciju kazališnih komada i da je o teatru uopće govorio suviše apstraktno, t. j. bez veze sa postojećim socijalnim prilikama, koje daju obilježje i kazališnoj kao i svim ostalim granama umjetnosti. Jer, govoriti o psihofizičkom prenosu sa glumca na publiku, a ne uzeti u obzir materijalnu podlogu toga prenosa, onaj materijal koji na pozornici ima da dobije svoj scenski izražaj, znači postavljati pitanje čisto artistički. Scenska sredstva kazališne umjetnosti, o kojima je predavač govorio, samo su pomoćna sredstva, koja mogu biti primjenjena u službi ove ili one tendencije. Zato se o njima ne može govoriti, a da se istovremeno nema u vidu čitava situacija, u kojoj se danas nalazi kazališna umjetnost. Isto tako ne smije se postavljati suviše apstraktno ni problem publike u odnosu prema teatru. Nema jedinstvene kazališne publike, pa prema tome ni jedinstvenih reakcija na ovu ili onu kazališnu izvedbu.

Diskusija je bila vrlo živa, iako su se mnogi sustezali da jasnije formulišu svoja mišljenja. To najbolje dokazuje da postoji interesovanje široke publike za kazalište. Ali samo za kakvo ... **D.**

OVOGODIŠNJI PROGRAM DRAMSKOG STUDIJA.

Dramski Studio, koji je koncem prošle kazališne sezone završio svoj rad sa premijerom Cankarove drame »Kralj na Betajnovi«- i tom predstavom postigao najznačajniji uspjeh u svom dosadašnjem radu, — počeo je odmah ove sezone rad na novom repertoaru, koji je za ovu sezonu sastavljen ovako:

E. Čirikov: **Židovi.**
L. Andrejev: **Priča o sedmero obješenih.**
P. S. Petrović: **Oslobodjenje Koste Šljuke.**
Tone Čufar: **Slom.**
Elmer Rice: **Scena na ulici.**

Broj članova se je ove sezone znatno povećao tako da Studio sada broji 45 članova (pravih i pripravnih) a time je omogućen rad na dvjema stvarima uporedo. Tako će Studio davati tokom mjeseca novembra svoje dvije premijere i to: u prvoj polovici novembra »**Židove**«, a koncem istog mjeseca »Priču o sedmero obješenih«.

Drama »Židovi« je nastala u periodu Čirikovljevog revolucionarnog rada i tada je imala veliko socijalno značenje, koje nije ni sada izgubila, obradjujući progon Židova. Djelo je preradjeno za scenu Studija i toj dramskoj radnji dat je potpuno savremeni značaj. Tu preradbu su izvršili Branko Tepavac i Predrag Milanov, koji ujedno postavljaju djelo na scenu. U drami je zaposleno preko 30 članova Studija.

Djelo Leonida Andrejeva »**Priča o sedmero obješenih**« daje se u Hirschmanovoj dramatizaciji, koju je priredio za scenu Studija Vjekoslav Afrić. Ova potresna Andrejevljeva priča o sedam mladih ljudskih života koji svršavaju na vješalima carske Rusije pruža veliku mogućnost za duboko glumačko izživljavanje na sceni, te će istaknuti članovi Studija moći da pokažu nove svoje umjetničke sposobnosti.

»**Oslobodjenje Koste Šljuke**« je drama mladog beogradskog književnika P. S. Petrovića, koja nosi podnaslov »Problem zemlje«, a preradjena je specijalno za Studio.

»**Slom**« (**Polom**) je drama mladog slovenačkog radničkog pisca Tone Čufara, koji je po profesiji stolar, pa je to prvo djelo jednog radnika, koje će biti postavljeno na sceni Studija.

Komad Elmer Rice-a »**Scena na ulici**« (Street Scene) proglašen je za najbolji američki komad iz posljednjeg vremena i kao takav je nagradjen. Studio namjerava tu »Scenu na ulici« davati ljetos na otvorenom mjestu (u jednoj zagrebačkoj ulici) ako se za tu izvedbu budu našle tehničke mogućnosti. U komadu bi sudjelovale 42 osobe. To djelo prevadja za Studio londonski dopisnik beogradske »Politike« Aleksandar Vidaković.

KULTURNE VIJESTI

U roku od šest nedjelja izašla su četiri njemačka izdanja čuvene »Smeđe knjige«, o kojoj je toliko govora na lajpciškom procesu. U svemu je na njemačkom jeziku dosad izašlo 40.000 primjeraka. U isto vrijeme izlazi u Londonu već treće izdanje ove knjige na engleskom jeziku (u svemu 25.000 primjeraka), pri čemu treba primjetiti da se ovih dana sprema posebno englesko izdanje za Ameriku u vrlo velikoj nakladi. Izašlo je također češko, francusko i holandesko izdanje. Za ovo posljednje izdanje javilo se ništa manje nego 25.000 pretplatnika, od toga 2000 iz holandeskih kolonija. U pripravi su posebna izdanja u Poljskoj, Danskoj, Švedskoj, Španiji i Finskoj, a osim toga posebno jidiš izdanje.

*

Stratostat »SSSR« sa kojim su sa moskovskog aerodroma Prokofjev, Birnbaum i ing. Godunov izvršili 1. oktobra o. g. znameniti let u stratosferu do visine od 19.000 m., i koji se spustio kod Kolomne, otpremijen je u Moskvu. Dragocjene instrumente preuzela je u Kolomni specijalna komisija naučenjaka na čelu sa prof. Molčanovim i otpremila naročitim vagonom u Lenjingrad, gdje će ih u fizikalnom institutu ispitati i uzeti podatke za daljnja istraživanja. Osim boca koje su sasvim prazne uzimale automatski iz raznih slojeva atmosfere zrak i automatski se zatvarale, tu je čitav niz drugih dragocjenih instrumenata (autom. aerofotofilm, instrumenti za izučavanje radiacije sunčanih zraka, atmosf. pritiska, gibanja zračnih struja itd.).

Sve instrumente, gondolu i balon izradili su ruski instituti i fabrike u Lenjingradu i Moskvi. Balon koji je bio izgrađen od gume sintetičnog kaučuka sjajno je izdržao na ogromnoj visini žar sunčanih zraka, uticaj azota i temperaturu od —69 stupnjeva Celsiusa. Stratostat je bio stalno u vezi sa zemljom preko male radiotelefonske stanice u gondoli. Temperatura u gondoli bila je stalno plus 14—16 stupnjeva Celsiusa. Balon u slučaju kastastrofe na ogromnoj visini mogao se pretvoritiu padobran tako da bi i ljudi i instrumenti bili sačuvani pri spuštanju.

*

Ruska vlada je odlučila da povodom proslave jubileja 25-god. naučne djelatnosti glasovitog lingviste akademičara Marra, potpredsjednika Svesavezne akademije nauka, Institutu jezika i mišljenja da ime akad. Marra. Osnovan je spec. fond iz kojega će se dijeliti nagrade za djela iz oblasti ovog instituta.

*

Na svjetskom antiratnom kongresu u New-Yorku učestvovalo je 2616 delegata iz cijeloga svijeta.

VERA STEIN-EHRLICH: KOLEKTIVNA NASTAVA U SAVREMENOJ ŠKOLI.

»Minerva« izdala je kao prvi svezak biblioteke »**Nova pedagogija**«, ovu knjigu, koja prikazuje kako se u nekim njemačkim školama provodila kolektivna nastava. Knjiga sadržaje prikaz društvenih, obiteljskih i školskih prilika u Njemačkoj (prije Hitlerovog prevrata) iz kojih je nastala školska reforma. Nadalje sadržaje knjiga mnogo zapisnika iz jedne velike berlinske škole, koja je imala i osnovne i srednje razrede, a gdje se radilo po amerikanskoj »projekt-metodi«. Ovu kolektivnu nastavu koja je pokazivala neobično dobre rezultate, opisuje autorica detaljno. Ona prikazuje naročite ustanove ove metode: »projekte«, naučna putovanja, razna pomagala, djačke referate, zapisnike i diskusije. Autorica je studirala duže vremena ovu školu, kao i druge njemačke i austrijske napredne škole, koje medjusobno kritički usporedjuje.

Knjiga ima 70 stranica, a stoji Din. 15.—.

NOVE KNJIGE

SABRANA DJELA SILVIJA STR. KRANJČEVIĆA I STO GODINA HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI.

Povodom 25. obljetnice smrti Silvija Strahimira Kranjčevića izdaje »Minerva« njegova sabrana djela, a povodom 100. obljetnice hrvatskog preporoda veliku antologiju hrvatske književnosti od Gaja do danas u ukupno 10 knjiga. Od ove velike kolekcije izašao je upravo prvi svezak: Silvije Str. Kranjčević: »Za narod« u redakciji Dra. Branimira Livadića. Ova knjiga sadržaje prvo pjesnikovo stvaranje (1883—1890). Knjige ove kolekcije izlaze svakoga drugoga mjeseca, a mjesečni obrok za pretplatnike iznosi Din. 30.—. Kao i sva ostala Minervina izdanja, opremljeno je i ovo najnovije osobitim ukusom i velikom pažnjom.

DESETORICA S LOMAČE.

Kao drugi svezak serije »Knjige našeg vremena« izdala je zagrebačka nakladna knjižara »Minerva« »**Desetoricu s lomače**«, izbor proze nove njemačke književnosti i to onih autora, čija je djela nacionalno-socijalistički režim javno spalio. Zastupani su ovi moderni njemački književnici, koji danas žive u emigraciji: Lion Feuchtwanger, Ernst Glaeser, Hermann Kesten, Egon Ervin Kisch, Heinrich Mann, Ernst Ottwalt, Teodor Plivier, Ernst Toller, Kurt Tucholsky i Arnold Zweig.

John dos Passos: Manhattan Transfer, Izdanje Binoze, Zagreb 1933.

Srpska književna zadruga u Beogradu izdala je za ovu godinu slijedeće knjige:

Mirko Korolija: Pesme — **Stevan Sremac:** Pripovetke — **Borisav Stanković:** Nečista krv — **Milan Vukasović:** Pripovetke i basne — **Petar Petrović-Pecija:** Drame — **Evgenije Spektorski:** Država i njen život — **Aleksandar Puškin:** Pripovetke.

Cijena čitavom kolu je Din 100.—.

»**Napredak**«, hrvatski narodni kalendar za god. 1934., Sarajevo.

Dimitrije Pantelić, Osveta prirode, roman, Zagreb 1933.

Pecija Petrović: Iz naše avlije. Izdanje »Obnove«, Zagreb 1933.

Grof Carlo Sforza: Braća a neprijatelji. Izdanje knjižare Vasić, Zagreb.

A. Škatarić: Bolest i socijalno ekonomsko stanje, Zagreb 1933.

*

»**Periferija**« — Almanah 1933 — izlazi ovih dana sa veoma interesantnim sadržajem. Almanah će stajati Din 15.—, a za pretplatnike »Glasa periferije« Din 8.—. Novac i porudžbine slati na »Glas periferije«, Zagreb, Ozaljska ul. 73. Ček. račun 37.660, ili na Štampariju »Grafika«, Zagreb, Gundulićeva ul. 24.

ISPRAVAK

U prošlom broju »Književnika« u članku »Nježni roditelji« od Dr. W. Stekela na str. 417. desila se griješka, te je između petog i četvrtog retka odozdo izostavljeno:

— dnevno hoće čuti. Dnevno, svaki sat bi htjele primati slatke, drage riječi, tajnovite nadimke, nebrojene poljupce. Ako su muškarci, ti su...

Uredništvo i uprava »Književnika«, Zagreb, Preradovićeva ul. 8/IV., Telefon 46-03. — Vlasnik, izdavač, glavni i odgovorni urednik: Milan Durman, Zagreb, Preradovićeva ulica 8/IV., Telefon 46-03. — Rukopisi se ne vraćaju. Pretplata za tuzemstvo: godišnje Din 120.—, polugodišnje Din 60.—, četvrgodišnje Din 30.—. Pojedini broj u pretplati Din 10.—. Pretplata za inozemstvo: godišnje Din 180.—, ili tri dolara. — Čekovni račun 36.419. — Administracija radi od 4—6 popodne. — Štamparija »Gaj« (Lj. Filipančić), Martićeva 2 (Palača Burze)

Izlazi iz štampe:

Knjiga o Marksu

prema redakciji D. Rjazanova

Preveo: Milan Durman

SADRŽAJ:

Friedrich Engels: Karlo Marks
Friedrich Engels: Povodom smrti Karla Marksa
Friedrich Engels: Govor na grobu Karla Marksa
Eleanor Marks: Moj otac
Karlo Marks: U spomen junskim borcima
Karlo Marks: Revolucija od 1848. i proletarijat
G. Plehanov: Karlo Marks
Franz Mehring: Stil Karla Marksa
Rosa Luxemburg: Zastoj i napredak u marksizmu
V. Uljanov: Marksizam
Paul Lafargue: Lične uspomene na Karla Marksa
Friedrich Lessner: Uspomene jednog radnika na Karla Marksa
Wilhelm Liebknecht: Marks i djeca
V. Uljanov: Hyndman o Marksu
D. Rjazanov: Marksove ispovijesti

*

Ova zanimiva, poučna i danas nada sve aktuelna knjiga
izlazi u januaru 1934.

Pretplatite se, jer je samo tako **sigurno** da ćete je dobiti.

Cijena u pretplati do 1. januara 1934.

broširanoj knjizi Din 30.—.

uvezanoj knjizi Din 40.—.

Kasnije, u eventualnoj prodaji, bit će knjiga znatno skuplja.

Novac se šalje čekovnom uplatnicom časopisa »Književnika«, Zagreb, Preradovićeva ul. 3, IV kat, telefon 46—03. Broj čeka 36.419. Samo treba na čeku označiti da je to za knjigu o Marksu. Tko nema ček neka ga zatraži od administracije spomenutog časopisa. Novac se također može poslati i običnom poštanskom uputnicom na adresu spomenutog časopisa.

Narudžbenicu na prospektu, koga prilažemo ovom broju »Književnika«, može svatko odrezati, ispuniti odgovarajuće rubrike i sa markom od 75 para predati na poštu. Čim dobijemo narudžbenicu mi ćemo dotičnom poslati ček, na koji može poslati novac. Ako već ima ček dovoljno je da pošalje novac i na njemu naznači da je to za knjigu o Marksu. Novac se može poslati i u dva obroka, ali se neće nikom prije knjiga dostaviti nego što uplati čitavu pretplatu.

Administracija »Književnika«, Zagreb

Preradovićeva ul. 8 IV. Telefon 46—03. Broj ček. računa 36.419.

Friedrich Engels

Njemački seljački rat

Sa 12 ilustracija i 1 kartom. — Predgovori F. Mehringa i F. Engelsa. — Prevela Dr. Irena Mussulin.

Ovo čuveno naučno historijsko djelo F. Engelsa izašlo je konačno i na našem jeziku. Aktuelno radi dubljeg razumijevanja Njemačke, i radi načina tretiranja problema, ovo djelo kritički obrađuje suštinu velikih seljačkih pokreta i ratova, u Gornjoj Njemačkoj, u Alzasu, Austriju, Madžarskoj, Štajerskoj, Koruškoj i Kranjskoj u početku 16. vijeka.

Knjiga je štampana na finom papiru i u ukusnoj opremi, te se razašilje uz pouzeće ili unapred poslan novac. Knjižare imaju poseban rabat, prema količini narudžbe.

CIJENA:

DIN 35.— BROŠIRANOM, DIN 45.— U PLATNENOM UVEZU.

Narudžbe slati na adresu izdavača:

NAUČNA BIBLIOTEKA — ZAGREB, KLAIĆEVA UL. 42.

Najbolja studija o umjetnosti

Georgij Plehanov

Umjetnost i socijalni život

prikazuje marksistički odnos umjetnosti prema društvu i društvenim klasama. Precizno postavlja pitanje tendenciozne i »čiste« umjetnosti — Objašnjava čime je uvjetovan larpurlatizam, a čime tendencioznost u umjetnosti — Na brojnim primjerima iznosi historijski razvitak shvatanja o umjetnosti — Djelo pisano neobično jasno, logično i poučno.

Dobije se u upravi

„Književnika"

Zagreb, Preradovićeva ulica 8 IV.

uz unapred poslan novac. — Cijena knjizi je Din 12.—, za pretplatnike »Književnika« Din 10.—.

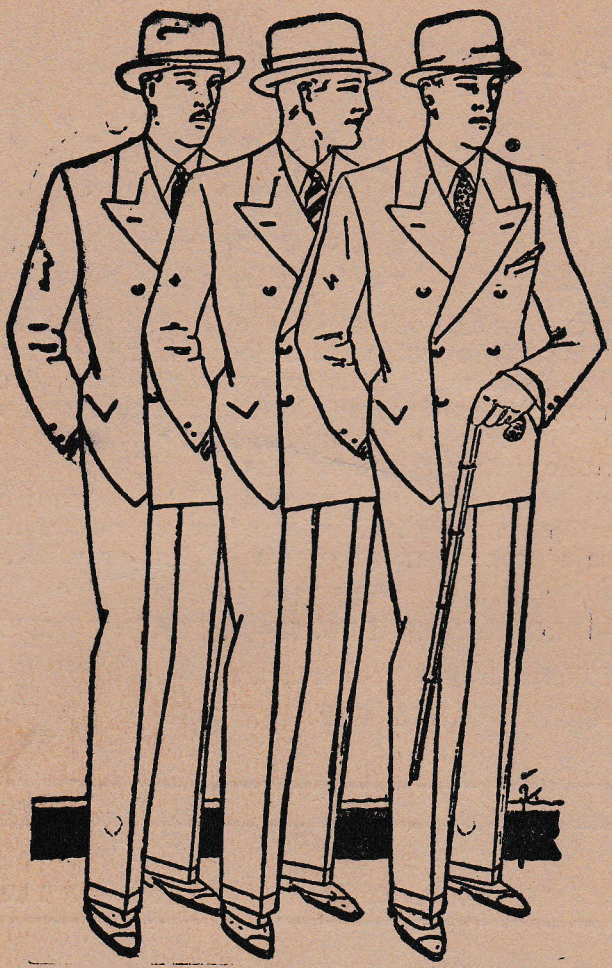

550·- 650·- 750·-

Prodajemo izvjesnu količinu vunenih kamgarn odijela u plavoj ili crnoj boji u otmjenoj modernoj fazoni a u svim veličinama uz ove cijene, dok zaliha traje:

vrst Lord

Kompletno vuneno kamgarn odijelo

Din 550·-

vrst Shetland

Kompletno vuneno kamgarn odijelo

Din 650·-

vrst London

Kompletno vuneno kamgarn odijelo

Din 750·-

Gornje cijene vrijede dok zaliha traje. Mušterije izvan Zagreba neka naruče odijelo po svojim ličnim mjerama. Sa naručbom neka nam jave ove svoje mjere: cijela visina, duljina kaputa, obujam prsiju ispod pazuha a preko prsluka, pola leđa, rukav od lakta do ruke, obujam preko trbuha, vanjska duljina hlača, unutarnja duljina hlača u koračaju. Po ovim mjerama dobije svaki odijelo divnog kroja, za čiji kvalitet jamčimo. Ako roba ne odgovara molimo da ju vratite na zamjenu ili da vratite novac.

Cijene vrijede samo dok zaliha traje.

Tražite naš najnoviji bogato ilustrovani katalog kojeg šaljemo badava i franko.

Kastner i Öhler

Zagreb